

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет педагогіки і психології

Кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки

Бакалаврська робота на тему:

**«Вплив соціального працівника на створення безпечного
освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти»**

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»
(Спеціальність: 231 Соціальна робота)

ВИКОНАЛА: студентка групи ЗСР-45
Войтюк Олександра Віталіївна

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лещук Галина Василівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Слозанська Ганна Іванівна

Робота захищена з оцінкою:
«_____» («_____»)

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	6
1.1. Поняття та структура безпечного освітнього середовища.....	6
1.2. Психолого-педагогічні та соціальні чинники формування безпечного освітнього середовища у ЗЗСО.....	17
Висновки до першого розділу.....	29
 РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	 31
2.1. Функції, компетентності та професійні ролі соціального працівника у взаємодії з закладом освіти	31
2.2. Технології соціальної та соціально-педагогічної роботи, спрямовані на профілактику ризиків та підтримку учасників освітнього процесу	35
Висновки до другого розділу	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність дослідження ролі соціального працівника у формуванні безпечного освітнього середовища зумовлена динамічними трансформаціями сучасної системи освіти, у якій зростає потреба в комплексній підтримці здобувачів освіти, їхніх родин та педагогічного колективу.

Освітній простір дедалі частіше виступає не лише місцем засвоєння знань, а й середовищем, що впливає на психосоціальний стан учнів, формування навичок взаємодії, розвиток емоційної стійкості та здатності долати стресові ситуації. У контексті суспільних і соціально-економічних викликів, підсилених умовами воєнного часу, питання створення такого середовища, у якому учень відчуває підтримку, захищеність і стабільність, набуває особливої актуальності. Саме соціальний працівник здатний здійснювати посередництво між школою, родиною та іншими соціальними інституціями, формуючи умови, у яких кожен учасник освітнього процесу може реалізувати власний потенціал.

Зростання кількості випадків булінгу, психологічного напруження, конфліктних ситуацій, соціальної ізоляції та поведінкових проявів серед дітей і підлітків створює потребу у фахівцях, які володіють навичками своєчасного виявлення ризиків і запобігання їх негативному впливу.

Соціальний працівник допомагає ідентифікувати чинники, що створюють загрозу для психічного благополуччя учнів, здійснює діагностику соціальних потреб, координує підтримку сімей, працює з групами ризику та сприяє формуванню атмосфери довіри. Його діяльність спрямована на те, щоб учні отримували не лише якісні освітні послуги, а й соціально-психологічний супровід, необхідний для гармонійного розвитку та успішної соціалізації. Актуальність теми підсилюється також змінами у нормативно-правовому полі, яке орієнтує освітні установи на забезпечення системного підходу до безпеки та благополуччя здобувачів освіти. Реформа освіти акцентує увагу на необхідності впровадження інклюзивного підходу, розвитку культури співпраці, профілактики насильства й дискримінації, а це потребує участі

фахівця, який здатен інтегрувати соціальні, психологічні та педагогічні інструменти.

Проблема формування безпечного освітнього середовища (далі – БОС) є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретичні та практичні аспекти створення безпечного освітнього простору висвітлено у працях М. Букач, В. Бутенка, М. Балух, Н. Титової, та інших дослідників. Науковці розглядають БОС, як сукупність умов, що забезпечують фізичну, психологічну та соціальну безпеку учасників освітнього процесу, акцентуючи увагу на профілактиці булінгу, захисті прав дітей, формуванні культури безпеки та сприятливого психологічного клімату в закладах освіти. У зарубіжних дослідженнях проблема аналізується через концепції інклюзивної освіти, дружнього до дитини освітнього середовища та підтримки психічного здоров'я здобувачів освіти. Водночас питання ролі соціального працівника у формуванні БОС в умовах сучасних суспільних викликів потребує подальшого наукового осмислення.

Саме тому темою нашої бакалаврської роботи ми обрали «Вплив соціального працівника на створення безпечного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти» оскільки в умовах сучасних соціальних викликів зростає потреба у створенні простору, що забезпечує психологічний комфорт, соціальну захищеність та гармонійний розвиток усіх учасників освітнього процесу, а діяльність соціального працівника виступає одним із визначальних чинників профілактики ризикованої поведінки, подолання конфліктів і підтримки благополуччя дітей та молоді.

Об'єкт дослідження: процес формування безпечного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: роль соціального працівника у створенні, підтримці та розвитку безпечного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження: описати вплив соціального працівника на створення безпечного освітнього середовища у ЗЗСО та визначити напрями його діяльності у цьому процесі.

Методи дослідження: узагальнення, порівняння, аналіз наукових джерел.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння безпечного освітнього середовища.
2. Охарактеризувати функції соціального працівника у ЗЗСО.
3. Визначити основні ризики та загрози, що впливають на безпеку учнів.
4. Описати форми та методи роботи соціального працівника щодо забезпечення безпеки в освітньому ЗЗСО.
5. Розробити методичні рекомендації щодо створення та підтримки безпечного освітнього середовища у ЗЗСО.

Практичне значення дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки програм профілактики ризиків, створення внутрішньошкільних алгоритмів підвищення якості соціально-педагогічного супроводу учнів.

Структура роботи: робота складається з двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

1.1. Поняття та структура безпечного освітнього середовища

Поняття безпечного освітнього середовища виникає як складне багатовимірне утворення, що поєднує нормативні, психологічні, соціальні, інституційні та культурні аспекти функціонування закладу освіти, створюючи простір, у якому здобувач освіти може навчатися, розвиватися, взаємодіяти з іншими та реалізовувати свій потенціал без ризику для фізичного чи психічного благополуччя.

Таке середовище розглядається як система умов, у межах яких кожен учасник освітнього процесу отримує гарантії захищеності, підтримки та доступу до ресурсів, що сприяють його соціальному, інтелектуальному й емоційному розвитку [13]. Формування цього простору у сучасних реаліях посилюється впливом соціальних викликів, економічної турбулентності, збройних конфліктів та гібридних загроз, що змінюють характер освітньої взаємодії та вимагають від закладів освіти здатності адаптуватися до нових умов.

Саме тому темою нашої бакалаврської роботи ми обрали дослідження ролі соціального працівника у формуванні безпечного освітнього середовища, оскільки відповідно до Закон України «Про освіту» одним із пріоритетів державної політики є забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, а сучасні нормативні документи, зокрема накази Міністерства освіти і науки України щодо організації укриттів у закладах освіти, а також положення Концепція Нової української школи, акцентують увагу на створенні освітнього простору, що поєднує фізичну безпеку, психологічний комфорт і соціальну підтримку, у реалізації чого соціальний працівник відіграє системоутворюючу роль.

У дослідженнях К. Кривошей підкреслюється, що середовище може виконувати стабілізуючу функцію для молоді, яка переживає емоційні навантаження, пов'язані з воєнним контекстом, і саме тому освітній простір має забезпечувати психологічну та соціальну підтримку [15]. Безпечне освітнє середовище охоплює комплекс характеристик, що визначають внутрішній клімат закладу, моделі поведінки, ступінь довіри між учителями та учнями, наявність механізмів захисту від насильства, дискримінації, булінгу, а також від зовнішніх небезпек. Н. Когут зазначає, що створення такого простору нерозривно пов'язане з формуванням етики взаємоповаги, культури гідності та послідовної освітньої політики, яка ґрунтується на принципах безпеки, партнерства й соціальної відповідальності [14]. У цьому контексті поняття безпеки охоплює як фізичні, так і психологічні та соціальні параметри, що робить його багатовимірним. Воно включає доступ до інформації про ризики, чіткі процедури реагування, наявність системи комунікації у кризових ситуаціях, можливість отримання кваліфікованої допомоги, а також соціально-емоційний клімат, який знижує рівень тривожності та сприяє взаєморозумінню між учнями.

Становлення концепції безпечного освітнього середовища значною мірою пов'язане з розвитком уявлень про роль освітніх інституцій у забезпеченні добробуту та захисту дітей і молоді. Н. Бучківська обґрунтовує, що безпечне середовище виступає платформою, яка сприяє формуванню поведінкових стратегій, орієнтованих на турботу про себе, дотримання норм взаємодії та здатність до конструктивного вирішення конфліктів [4].

У цьому контексті середовище є не лише умовою навчання, а й виховним фактором, що впливає на формування соціально значущих якостей. Його функціонування залежить від інтегрованої взаємодії педагогічних працівників, психологів, соціальних працівників та адміністрації, які спільно створюють простір підтримки та довіри.

У дослідженнях М. Матвієнко розглянуто явище соціально-емоційного навчання як структурної складової безпечного середовища, що сприяє

розвитку емоційної саморегуляції, навичок співпраці та емпатії у здобувачів освіти [19]. Автор підкреслює, що такі компоненти стають необхідними в умовах підвищеної соціальної невизначеності, коли учні можуть переживати стрес, пов'язаний із сімейними обставинами, міграцією, воєнним станом чи іншими факторами. Таким чином, безпечне середовище включає в себе не лише структурні елементи захисту, а й процеси формування внутрішніх ресурсів учнів, здатних забезпечити їхню адаптивність і психологічну стійкість.

Дискурс безпечного середовища також пов'язаний із нормативно-правовими аспектами його забезпечення. І. Новіцька вказує, що законодавчий компонент визначає рамки безпеки, встановлюючи обов'язки закладів освіти у сфері захисту прав учнів, створення умов для недопущення насильства й формування політик реагування [22]. Вона підкреслює, що нормативна база не є статичною, а розвивається відповідно до змін соціальних умов, що вимагає від освітніх інституцій постійного вдосконалення внутрішніх процедур та оновлення механізмів взаємодії. Безпечне середовище, таким чином, охоплює як формальні правила, так і реальні практики, які застосовуються щоденно у взаємодії між учасниками освітнього процесу.

У дослідженнях Г. Циммерман наголошується на значенні інформатизації як чинника формування безпеки, оскільки доступ до цифрових ресурсів, електронних систем оповіщення та комунікаційних платформ забезпечує оперативність реагування та ефективність організаційних процесів [11]. Цифрова безпека стає окремим напрямом, адже учні активно взаємодіють у мережевому просторі, де існують ризики кібербулінгу, витоку персональної інформації чи маніпуляцій. У цьому сенсі безпечне середовище повинно включати не лише фізичний та соціальний компоненти, а й цифровий, що формує нову область відповідальності закладів освіти. Наступним елементом є готовність педагогічного колективу до створення атмосфери взаємодії, заснованої на підтримці, толерантності та демократичних принципах.

П. Поліщук підкреслює, що безпечне середовище закладу освіти має розглядатися як педагогічна проблема, яка потребує відповідної професійної підготовки педагогів, формування комунікативних стратегій та здатності до розв'язання конфліктів [24]. У цьому контексті важливу роль відіграють методи управління класом, організація групової роботи, система правил, що регулюють взаємодію, та наявність практик медіації. Створення культури довіри є умовою, яка забезпечує функціонування безпечного середовища на щоденному рівні.

У роботах С. Тан розглядається моделювання розвитку безпечного середовища, яке передбачає поетапне формування структурних елементів, включаючи аналіз ризиків, діагностику потреб учасників освітнього процесу, формування індикаторів безпеки та механізмів оцінювання ефективності [30]. Такий підхід дозволяє розглядати середовище як процес, а не статичне утворення, адже воно потребує постійного моніторингу та своєчасного оновлення. Автор наголошує, що безпечне середовище формується у взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників, що вимагає від адміністрації закладу освіти здатності прогнозувати, аналізувати та інтегрувати різні напрями роботи. Окрему увагу у формуванні безпечного простору приділяють попередженню булінгу, про що зазначає А. Кваша, підкреслюючи, що середовище, в якому учень відчуває підтримку та рівність, знижує прояви агресії та сприяє формуванню здорової комунікації [13]. Превентивні програми, спрямовані на навчання дітей навичкам ненасильницької взаємодії, стають структурним компонентом середовища, забезпечуючи розвиток емоційної грамотності та соціальної відповідальності. У цьому сенсі безпечне середовище є не лише системою контролю, а й простором виховання соціальних умінь.

У праці М. Михайліченко підкреслюється управлінський аспект формування безпечного середовища, що включає створення внутрішньошкільних політик, алгоритмів реагування, стандартизованих процедур прийняття рішень та координацію діяльності педагогічного колективу [20].

Автор розглядає середовище як результат системних дій керівництва, яке визначає стратегічні напрями розвитку та забезпечує контроль за їх реалізацією. Ефективна управлінська модель дозволяє забезпечити стабільність і передбачуваність, що є складовою відчуття безпеки.

Соціально-психологічний компонент безпечного освітнього середовища детально розглянуто у працях Н. Огар, яка наголошує на ролі міжособистісних стосунків, комунікативної відкритості та здатності колективу до підтримки вразливих категорій учнів [39]. Автор зазначає, що відчуття безпеки формується через повсякденну взаємодію, у якій учень отримує досвід прийняття, розуміння та можливість висловити власну думку без осуду. Психологічний комфорт створює умови для навчання, підвищує мотивацію та сприяє формуванню довіри до педагогів (див. Рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Структура безпечного освітнього середовища

Т. Петренко підкреслює кроскультурний аспект безпеки, що стає актуальним в умовах зростання мультикультурних взаємодій у закладах освіти [23]. Автор розглядає безпечне середовище як простір, у якому різні культурні групи можуть зберігати свою ідентичність і водночас інтегруватися у спільний освітній процес. Це забезпечує формування толерантності та запобігає конфліктам на основі відмінностей. Фізичний аспект безпечного освітнього середовища охоплює організацію простору, інженерні рішення, технічні засоби, що спрямовані на запобігання травматизму, контролю доступу та забезпеченню санітарно-гігієнічних норм. П. Кухарчук у своїй роботі про стратегії розбудови безпечних середовищ зазначає, що фізичні умови мають безпосередній вплив на психологічний стан учнів, їхню здатність концентруватися та взаємодіяти з іншими [17]. Доступність, мобільність та ергономіка простору стають базовими вимогами до сучасного закладу освіти.

Емоційно-поведінковий компонент безпечного середовища тісно пов'язаний із діяльністю соціального працівника, який забезпечує посередництво між учнем, родиною та закладом освіти. Хоча не всі джерела безпосередньо стосуються соціальної роботи, у багатьох дослідженнях підкреслюється роль фахівців, здатних підтримувати учнів у кризових ситуаціях і координувати доступ до допомоги. Так, Е. Рім у своїй роботі зазначає, що соціальні працівники підсилюють безпечний потенціал школи завдяки розбудові системи підтримки та взаємодії з зовнішніми службами [40].

У ширшому контексті безпечне освітнє середовище постає як цілісний простір, у якому фізичні умови, нормативно-правові засади, психологічні механізми, соціальні взаємодії та культурні практики інтегруються у єдину систему, що здатна забезпечити розвиток особистості. Її становлення є динамічним процесом, що потребує постійного моніторингу, оновлення та адаптації до змін зовнішнього середовища. Від того, наскільки узгоджено діятимуть адміністрація, педагоги, психологи та соціальні працівники, залежить стабільність та ефективність функціонування цього простору. Як

підкреслює Ф. Волтер колективний підхід до організації підтримки учнів дозволяє створити атмосферу, де кожен учасник може почуватися захищено й упевнено [41].

Структура безпечного освітнього середовища постає як комплекс взаємопов'язаних елементів, що формують простір, у якому здобувачі освіти можуть розвиватися, навчатися та взаємодіяти без ризику для фізичного та психічного благополуччя. Вона охоплює організаційні, нормативні, психологічні, соціальні, культурні, інформаційні та інфраструктурні складові, які утворюють цілісну систему, здатну забезпечувати захищеність і стійкість до зовнішніх викликів. Формування структури розглядається крізь призму функціонування сучасного закладу освіти, що повинен узгоджувати свою діяльність із потребами учнів, педагогів та соціальних інституцій.

У дослідженнях К. Кривошея зазначено, що структурні компоненти безпеки поєднують механізми підтримки та умови, які сприяють розвитку стресостійкості здобувачів освіти, особливо в умовах війни, коли психологічне навантаження значно зростає [15]. Це підкреслює, що структура безпечного середовища має адаптивний характер, реагуючи на індивідуальні та соціальні потреби.

Таблиця 1.1.

Компоненти безпечного освітнього середовища у ЗЗСО

Аспект	Змістове наповнення
Загальна характеристика	Безпечне освітнє середовище розглядається як комплекс соціальних, психологічних, педагогічних, організаційних та фізичних умов, що забезпечують захищеність, комфорт, підтримку та можливість гармонійного розвитку всіх учасників освітнього процесу.
Психологічний зміст	Передбачає формування атмосфери довіри, емоційної стабільності, прийняття та підтримки, де учасники освітнього процесу можуть висловлювати думки, переживання та отримувати допомогу без страху осуду чи агресії.
Соціальний компонент	Охоплює взаємодію між учнями, педагогами, батьками та фахівцями, формування культури взаємоповаги, ненасильницького спілкування, толерантності та партнерства, що знижує конфліктність і сприяє згуртованості колективу.
Педагогічний аспект	Включає створення умов для розвитку пізнавальної активності, підтримку індивідуальних освітніх траєкторій, профілактику булінгу, кризових станів і дезадаптації, а також впровадження здоров'язбережувальних технологій.

Правовий вимір	Спирається на дотримання прав дитини та норм безпеки, реалізацію внутрішніх політик школи щодо захисту учнів, роботу з нормативно-правовими документами, що регулюють порядок реагування на ризики у закладі освіти.
Організаційний рівень	Передбачає ефективну структуру управління закладом освіти, узгоджені алгоритми взаємодії педагогів і фахівців, наявність кризових протоколів, системи профілактики й реагування на надзвичайні ситуації.
Фізична безпека	Пов'язана зі створенням матеріального середовища, яке мінімізує ризики травматизації, забезпечує доступність, комфорт і відповідність санітарним, протипожежним та технічним нормам.
Ціннісно-культурний компонент	Охоплює формування спільної культури поваги, демократичних взаємин, підтримки різноманіття, інклюзії, академічної доброчесності та усвідомленої участі всіх членів шкільної спільноти у створенні безпеки.
Інформаційний аспект	Забезпечує грамотне використання цифрових ресурсів, дотримання правил кібербезпеки, попередження інформаційної агресії та розвиток критичного мислення учнів.
Суб'єктивний вимір	Визначає індивідуальне відчуття захищеності, прийняття та благополуччя кожного учасника освітнього процесу, що формується через особистий досвід взаємодії зі шкільним середовищем.

Однією з базових складових структури безпечного освітнього середовища (БОС) є нормативно-правовий компонент, що визначає обов'язки закладу освіти та регламентує правила взаємодії між учасниками освітнього процесу. І. Новіцька виділяє значення нормативної структури, яка встановлює механізми запобігання насильству, дискримінації та іншим формам порушення прав учнів, роблячи освітній простір передбачуваним і захищеним [22]. Нормативний аспект структури включає локальні акти, внутрішні політики безпеки, інструкції з поведінки в надзвичайних ситуаціях, моделі реагування на конфлікти та процедури повідомлення про ризики. Упорядкованість таких елементів забезпечує чіткість дій та формує підґрунтя для стабільного функціонування середовища. Організаційний компонент структури включає систему управління, моделі комунікації, розподіл відповідальності та алгоритми прийняття рішень. М. Михайліченко підкреслює, що управлінська система безпечного освітнього середовища передбачає наявність структурованих процедур взаємодії, що дозволяють швидко реагувати на інциденти, координувати діяльність педагогічного колективу та забезпечувати цілісність рішень [20]. Організаційні елементи формують механізм

функціонування середовища, у якому роль кожного учасника чітко визначена, а відповідальність розподілена відповідно до компетенцій.

Психологічний компонент структури визначає якість міжособистісних відносин, емоційний клімат та здатність освітнього простору забезпечувати підтримку учням. Н. Огар зазначає, що психологічна структура включає систему довіри, прийняття, відкритості та взаємної підтримки, яка створює умови для позитивного самопочуття здобувачів освіти [39]. Вона охоплює роботу психологічної служби, програми соціально-емоційного навчання, механізми профілактики стресу та підтримку учнів у кризових ситуаціях. Психологічна складова формує внутрішню атмосферу, яка впливає на відчуття захищеності та впевненості.

Соціальний компонент структури безпечного середовища охоплює взаємодію із сім'ями, соціальними службами, громадськими організаціями та іншими зовнішніми партнерами. Т. Петренко розглядає цей компонент як систему міжкультурної комунікації, що створює атмосферу толерантності та взаємоповаги, особливо у закладах з різноманітним культурним складом студентства [23].

Соціальна структура вимагає інтеграції соціальних працівників, медіаторів, консультантів і ресурсів, здатних підтримувати учнів з різними потребами, а також забезпечувати залучення батьків до освітнього процесу.

Культурно-ціннісний компонент структури пов'язаний із формуванням етичних норм, моделей поведінки та ціннісних орієнтирів, що підтримують атмосферу захищеності. М. Букач наголошує на ролі культурно-мовних практик, які створюють атмосферу взаємоповаги, толерантності та відкритості, що суттєво впливає на безпечність простору [2]. Культурний компонент формує спільні уявлення про правила, межі, прийнятну поведінку та моделі взаємодії, які визначають взаємини між учасниками освітнього процесу.

Фізичний компонент структури охоплює архітектурні, інженерні та санітарно-гігієнічні характеристики освітнього простору. П. Кухарчук

підкреслює, що безпечний фізичний простір має забезпечувати доступність, ергономічність, відсутність небезпечних зон та наявність процедур реагування у випадку загроз [17]. Він включає систему відеоспостереження, охорону, інженерні рішення, банери безпеки, аварійні виходи та інші елементи, що впливають на рівень фізичної захищеності здобувачів освіти. Інформаційно-комунікаційний компонент структури охоплює цифрові інструменти, засоби інформування, електронні системи моніторингу та канали комунікації.

Г. Циммерман у своїх дослідженнях зазначає, що сучасне безпечне середовище неможливе без цифрових технологій, які забезпечують оперативне оповіщення, навчання та контроль за дотриманням норм [11]. Це також включає кібербезпеку, захист персональних даних, цифрову грамотність та механізми профілактики онлайн-агресії.

Поведінковий компонент структури визначає правила поведінки, стратегії взаємодії, дисциплінарні практики та моделі реагування на конфлікти. А. Кваша наголошує, що превентивні заходи проти булінгу повинні бути інтегровані в поведінкову структуру закладу, формуючи середовище, у якому насильство не толерується та є механізми захисту учнів [13]. Поведінкова структура включає кодекси честі, регламенти, внутрішні протоколи та технології ненасильницької комунікації. Мотиваційний компонент структури безпечного середовища сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, взаємодії та саморозвитку. О. Кулешова підкреслює, що атмосфера психологічної безпеки стимулює академічну мотивацію, сприяючи кращим результатам навчання та зниженню тривоги [16]. Задоволення базових потреб учнів у повазі, підтримці та прийнятті сприяє формуванню їхньої активної позиції.

Комунікативний компонент структури охоплює систему зв'язків, що забезпечують обмін інформацією, співпрацю та узгодження рішень. І. Середа зазначає, що екологічне спілкування, побудоване на відкритості та взаємоповазі, є основою психологічної безпеки у закладі освіти [26].

Комунікативна структура включає формальні та неформальні канали взаємодії, медіаційні процедури та інклюзивні практики.

Професійно - кадровий компонент структури визначає рівень підготовки педагогів, психологів та соціальних працівників до роботи в умовах підвищених ризиків. В. Духневич зазначає, що підготовка кадрів, здатних працювати з конфліктами, кризами та психоемоційними труднощами, є фундаментальною частиною структури безпечного середовища [8]. Цей компонент передбачає підвищення кваліфікації, навчання сучасним технологіям безпеки, а також формування системи підтримки педагогів.

У структурі безпечного середовища значну роль відіграє діагностично-аналітичний компонент, що охоплює моніторинг стану середовища, оцінку ризиків, аналіз потреб та корекцію стратегій.

Науковець пропонує модель поетапного вдосконалення середовища через аналіз загроз, діагностику психологічного клімату та оцінювання результатів роботи [30]. Діагностика дозволяє вчасно виявляти проблеми та пропонувати ефективні рішення.

Інноваційно-технологічний компонент структури пов'язаний із використанням новітніх технологій, що підтримують безпечні процеси.

Я. Литвиненко зазначає, що інновації в освіті, зокрема цифрові інструменти, стають основою для створення адаптивного середовища, здатного реагувати на сучасні виклики [18]. Використання онлайн-платформ, цифрових щоденників, чат-ботів та систем автоматичного моніторингу підсилює загальну структуру.

У структурі безпечного освітнього середовища важливою є кризова складова, яка забезпечує реагування у надзвичайних ситуаціях. Є. Халюзов акцентує, що механізми дій під час небезпек повинні бути відпрацьованими, доступними та зрозумілими кожному учаснику освітнього процесу, оскільки забезпечення права на освіту можливе лише за умови гарантії безпеки [33]. Кризовий компонент включає евакуаційні плани, аварійні протоколи, тренування та співпрацю з органами влади.

Особливим елементом структури БОС є соціально-психологічна підтримка, яку забезпечують психологи, соціальні працівники, тьютори та інші фахівці. Е. Рім у своїх дослідженнях підкреслює, що соціальні працівники є невід'ємною частиною системи безпеки, оскільки вони здійснюють посередництво між учнями, родинами та школою [40]. Їхня діяльність спрямована на роботу з вразливими групами, попередження криз і формування ресурсності учнів. У структурі безпечного середовища також виокремлюється інклюзивний компонент, що забезпечує рівний доступ до освіти та врахування індивідуальних потреб. Н. Вікторчук у роботах про заклади дошкільної освіти підкреслює, що інклюзивна структура формує відчуття прийняття та знижує ризики ізоляції [6]. Це включає адаптацію програм, доступність середовища, підготовку педагогів та підтримку дітей з особливими освітніми потребами. Міжнародний компонент структури пов'язаний із співпрацею закладів освіти з іноземними організаціями, обміном досвідом та впровадженням міжнародних стандартів. Ф. Волтер розглядає співпрацю шкільних соціальних команд як спосіб вдосконалення структурних моделей безпеки [41]. Міжнародна взаємодія дозволяє інтегрувати сучасні практики та глобальні безпечні протоколи.

1.2. Психолого-педагогічні та соціальні чинники формування безпечного освітнього середовища у ЗЗСО.

Психолого-педагогічні чинники формування безпечного освітнього середовища охоплюють сукупність внутрішніх і зовнішніх характеристик взаємодії учасників освітнього процесу, які визначають рівень психологічної стабільності, емоційного комфорту, довіри, взаємоповаги та структурованості навчального простору. (табл. 1.2)

У сучасних умовах, коли заклади освіти функціонують під впливом соціальних трансформацій і воєнних викликів, питання створення середовища, здатного підтримувати психологічну рівновагу та забезпечувати педагогічно

виважену організацію навчання, набуває специфічного характеру. Науковці підкреслюють, що психолого-педагогічні аспекти охоплюють не лише індивідуально-особистісні характеристики учнів, а й педагогічну культуру, емоційну компетентність педагогів, характер комунікації в колективі та моделі взаємодії, що відтворюються у межах шкільного простору, як зазначає С. Когут, розглядаючи концепт «освіти гідності» як платформу для формування здорової комунікативної атмосфери [14].

Таблиця 1.2.

Психологічні чинники формування безпечного освітнього середовища

Чинник	Змістове наповнення
Емоційний клімат	Атмосфера взаємної підтримки, довіри та відкритості, що сприяє зниженню тривожності учнів і створює передумови для комфортної взаємодії в освітньому процесі.
Особистісна саморегуляція учнів	Розвиток умінь керувати емоціями, контролювати імпульсивність, долати стрес і конфліктні стани через психологічні тренінги та підтримку фахівців.
Психологічна безпека спілкування	Забезпечення умов, у яких учні можуть висловлювати думки без страху осуду чи приниження, що сприяє здоровій комунікації та формуванню соціальної впевненості.
Підтримувальна роль дорослих	Наявність педагогів та соціальних працівників, які створюють простір для довірливого діалогу й допомагають учням долати емоційні труднощі.
Розвиток соціально-емоційних навичок	Формування навичок емпатії, кооперації, толерантності та відповідальності, які впливають на рівень конфліктності й поведінки в колективі.
Психологічна діагностика	Своєчасне виявлення тривожності, агресивності, дезадаптації та інших ризиків, що дозволяє коригувати поведінку й запобігати негативним ситуаціям.
Профілактика стресових станів	Реалізація програм підтримки, тренінгів, консультацій, які знижують рівень психоемоційного напруження серед учнів і педагогів.

З огляду на це психолого-педагогічна складова визначає не лише загальний емоційний фон, а й принципи організації педагогічної підтримки, систему норм і очікувань, що регулюють поведінку учнів, а також ресурси, які допомагають учасникам освітнього процесу долати стресові фактори. У центрі психолого-педагогічних чинників перебуває особистість дитини, її здатність

до емоційної регуляції, самоконтролю, формування довірливих стосунків, а також розвиток навичок продуктивної взаємодії з однолітками. Психологи підкреслюють, що саме почуття передбачуваності та стабільності є базою для формування внутрішнього відчуття безпеки, що прямо впливає на здатність навчатися, концентрувати увагу, долати труднощі та формувати стійкість до стресу, як наголошує К. Кривошей, аналізуючи вплив середовища на стресостійкість студентів [15]. У становленні цієї здатності провідну роль відіграє педагог, чия поведінка виступає моделлю для наслідування, а комунікативний стиль формує емоційний клімат у класі. Педагогічна емпатія, чутливість до емоційного стану учнів, вміння запобігати конфліктам і конструктивно вирішувати суперечності створюють фундамент, що дозволяє учням відчувати підтримку та захищеність.

Особливу роль має організація педагогічної взаємодії, що включає демократичний стиль спілкування, повагу до думки дитини, надання можливості висловлювати свої погляди, а також наявність чітких і послідовних правил. За спостереженням Л. Іщенко та Т. Журавко, саме прозорість вимог і доброзичливий стиль педагогічного супроводу зменшують агресивні реакції та сприяють формуванню внутрішньої мотивації до навчання [12]. У підлітковому й юнацькому віці патерни взаємодії між учасниками освітнього процесу значною мірою визначають соціальний статус, рівень прийняття в групі та сформованість навичок соціальної поведінки, що також є складовою психологічної безпеки. Позитивні соціальні зв'язки виконують функцію буфера щодо ризиків тривожності, булінгу та соціальної ізоляції.

Психолого-педагогічним чинником виступає емоційна компетентність педагогів. Дослідження показують, що педагоги, які володіють навичками емоційної регуляції, зберігають власну стійкість у кризових ситуаціях та здатні передавати учням почуття стабільності й захищеності.

На думку О. Кулешової, психологічно безпечне середовище формується завдяки здатності педагога підтримувати емоційний баланс і демонструвати відкритість у взаємодії з учасниками освітнього процесу [16]. Учні відчують,

коли педагог зберігає спокій і не реагує імпульсивно, що створює атмосферу довіри, у якій дитина не побоюється висловлюватися, ставити запитання чи припускати помилок. Така атмосфера знижує ризики емоційного перенавантаження й сприяє формуванню академічної стійкості.

Особлива роль належить і соціально-емоційному навчанню, що охоплює розвиток навичок саморегуляції, емпатії, усвідомленого прийняття рішень та навичок конструктивного спілкування. О. Матвієнко та М. Химич зазначають, що соціально-емоційне навчання створює інструменти, які дозволяють учням зрозуміти власні емоції й навчитися керувати ними, що безпосередньо знижує рівень конфліктності та сприяє формуванню безпечного психологічного простору [19]. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли діти й підлітки часто переживають підвищений рівень стресу або травматичні досвіди. Значна увага приділяється комунікаційним моделям, які домінують у закладі освіти. Рівень відкритості та доброзичливості між учасниками освітнього процесу визначає характер емоційного клімату. І. Середа та Н. Стельмах наголошують, що екологічна комунікація, заснована на ненасильницькому спілкуванні, сприяє зниженню кількості конфліктів і створює умови, за яких учні відчують розуміння й підтримку [26]. Комунікація, що не принижує й не домінує, дає можливість дитині відчувати власну цінність і демонструвати соціально прийнятну поведінку.

З огляду на поширеність булінгу, одним із провідних психолого-педагогічних чинників виступає система профілактики агресивної поведінки. А. Кваша підкреслює, що запобігання булінгу пов'язане не лише з регламентованими заходами адміністрації, а й з педагогічними стилями взаємодії, які підтримують культуру поваги й терпимості та формують активну позицію протидії насильству [13]. Учні, які отримують чіткі сигнали про неприпустимість насильницьких дій і бачать, що педагоги послідовні у реагуванні на порушення, рідше стають учасниками конфліктних ситуацій і частіше готові звертатися по допомогу.

Психолого-педагогічна атмосфера закладу освіти значною мірою залежить і від рівня педагогічної майстерності колективу. Я. Литвиненко, Н. Сидоренко та Д. Марєєв аналізують вплив інноваційних технологій на формування освітнього середовища та підкреслюють, що нові формати взаємодії здатні створювати простір, де учнівський досвід набуває підтримувального характеру, а педагогічні практики стають більш чутливими до емоційних потреб учнів [18]. Використання цифрових інструментів, інтерактивних методик і засобів візуалізації може посилити залученість учнів і зменшити тривожність у процесі навчання.

Психолого-педагогічні чинники охоплюють також управлінський аспект, що визначає стиль керування, організацію педагогічної комунікації та здатність адміністрації підтримувати здоровий колективний клімат. М. Михайліченко зазначає, що ефективне управління передбачає створення умов для відкритого діалогу, чіткий розподіл ролей і відповідальності, а також формування політики, яка спрямована на підтримку психологічного добробуту учнів і працівників [20]. У такому середовищі педагоги відчують себе захищеними, що дозволяє їм більш продуктивно реалізовувати виховні й навчальні функції.

Значною мірою психолого-педагогічні чинники формування безпечного середовища відображаються у тому, як організовано освітній процес у контексті воєнних ризиків. У роботі П. Кухарчука та В. Плоскова підкреслюється, що у кризових умовах особливого значення набуває здатність педагогів адаптувати навчальний процес, забезпечуючи учням почуття стабільності й передбачуваності [17]. Це передбачає використання методик, що сприяють емоційній рівновазі, інтеграцію вправ на релаксацію, надання можливості для обговорення складних переживань та використання психолого-педагогічних інструментів для підтримки психічного здоров'я. Наступними є чинники, пов'язані з інклюзивністю освітнього процесу.

М. Іванова наголошує, що психологічна безпека учнів з особливими освітніми потребами залежить від здатності педагогів адаптувати навчальні

матеріали, створювати ситуації успіху та формувати толерантне ставлення в колективі [10]. Інклюзивне середовище вимагає від педагогів додаткових компетентностей: здатності коригувати власний педагогічний стиль, дотримуватися етичних норм і забезпечувати підтримку, спрямовану на розвиток автономії учня.

Психолого-педагогічні чинники включають структуру взаємодії соціального працівника зі школярами, педагогами та батьками. Соціальний працівник відіграє роль модератора, який допомагає учасникам освітнього процесу долати конфлікти, розв'язувати кризові ситуації, формувати навички безпечної поведінки та спрямовувати педагогів і батьків на розвиток емоційної чутливості. У дослідженнях О. Аніглан підкреслюється, що соціальний працівник у школі виконує не лише консультативну, а й превентивну функцію, формуючи моделі поведінки, які сприяють стабільності та зниженню ризиків агресивних проявів [35].

Психолого-педагогічна безпека неможлива без усвідомлення впливу зовнішніх стресорів. За спостереженнями Т. Черноус та В. Хлівчук, наслідки соціальних та політичних криз відображаються у підвищеній конфліктності, рівні тривоги та потребують впровадження інтервенцій, спрямованих на розвиток навичок емоційного контролю та подолання стресу [36].

Психологічна підтримка та педагогічна чутливість у таких обставинах стають основою для стабілізації емоційного стану учнів. У сучасних школах значною мірою зростає роль системного моніторингу психологічного клімату. Х. Огар підкреслює, що психолого-педагогічні чинники неможливо оцінити без регулярного вивчення емоційного стану учнів, ступеня їхньої залученості в освітній процес і наявності чинників, що формують дискомфорт [39]. Систематичний аналіз дозволяє своєчасно виявляти ризики: зниження мотивації, емоційного вигорання, агресивні реакції чи ознаки соціальної ізоляції.

Психолого-педагогічні чинники також пов'язані з культурою педагогічного супроводу. М. Букач наголошує на значенні культурно-мовної

чутливості, яка формує атмосферу поваги й толерантності, що безпосередньо впливає на відчуття учнями психологічного комфорту [2]. Різноманіття мовних практик і культурних досвідів учнів формує потребу в педагогічних підходах, що забезпечують рівність у комунікації. Для узагальнення основних педагогічних чинників формування безпечного освітнього середовища їх систематизацію подано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3.

Педагогічні чинники формування безпечного освітнього середовища

Чинник	Змістове наповнення
Педагогічна культура взаємодії	Стиль спілкування педагогів, що базується на повазі, партнерстві, демократичності та недопущенні авторитарних або принизливих методів впливу.
Організація навчального процесу	Чіткість правил, структурованість навчання, використання методів, що сприяють активності та співпраці учнів.
Профілактика булінгу	Запровадження антибулінгових програм, тренінгів толерантності та роботи з дітьми, які потребують підвищеної уваги, у тісній співпраці з соціальним працівником.
Інклюзивний підхід	Створення умов для участі всіх дітей незалежно від можливостей, стану здоров'я чи соціального статусу, забезпечення рівного доступу до ресурсів.
Партнерство з батьками	Активне залучення батьків до взаємодії зі школою, формування спільних норм поведінки та об'єднання зусиль у створенні безпечного середовища.
Застосування сучасних виховних методик	Використання інтерактивних технологій, відновних практик, тренінгів соціального розвитку та формування відповідальної поведінки.
Педагогічна підтримка	Своєчасне реагування на труднощі учня, створення умов для індивідуального розвитку, корекція поведінкових проявів через діалог та співпрацю.

Особливим чинником є педагогічна підтримка в умовах дистанційного чи змішаного навчання. Т. Чілдс та А. Ячіні зазначають, що під час змін формату навчання психолого-педагогічні чинники включають здатність педагогів забезпечувати доступність спілкування, уникати емоційного відчуження та підтримувати зв'язок з учнями, які можуть відчувати тривожність або втрату структури [37]. Для таких умов характерні ризики самотності та зниження соціальної взаємодії, що вимагає додаткової

педагогічної уваги. У педагогічній практиці вагому роль відіграє також попередження проблемної поведінки. Ф. Волтер у своїх дослідженнях доводить, що педагогічні команди, які поєднують соціальну та психологічну підтримку, створюють умови для зниження пропусків занять та ризикованої поведінки серед учнів [41]. Застосування індивідуального підходу дозволяє своєчасно реагувати на труднощі в поведінці та емоційні порушення. Окрему увагу привертає питання партнерства між школою та родиною. За відсутності конструктивної взаємодії батьків і педагогів учні частіше переживають стрес, відчуття непорозуміння та емоційне напруження. Це підтверджують праці Т. Щирової, де підкреслюється, що загальна безпека шкільного середовища залежить від спільності норм і очікувань, які транслиують родина й школа [34]. Взаємодія між цими інститутами забезпечує узгодженість виховних впливів.

Останнім чинником психолого-педагогічної безпеки виступає атмосфера підтримки, де учні мають можливість висловлювати власні потреби та емоції. А. Голубов наголошує, що середовище, у якому учням дозволено відчувати власну суб'єктність і де визнається їхнє право на захист, формує основу для довіри до освітнього закладу [7]. Саме такі умови дозволяють учням відчувати себе учасниками навчального процесу, а не пасивними об'єктами педагогічних впливів.

Соціальні чинники формування безпечного освітнього середовища розглядаються в сучасних наукових підходах як багаторівневий комплекс взаємодій між суспільними нормами, комунікативними практиками, культурними моделями поведінки й механізмами підтримки, що визначають якість взаємин у навчальних закладах та рівень суб'єктивної безпеки здобувачів освіти. Освітній простір стає місцем перетину соціальних ролей, очікувань, суспільних наративів і структур влади, що формують контекст, у якому розгортається щоденна комунікація учасників освітнього процесу. У цих умовах соціальні чинники стають фундаментом, що задає рамки для поведінки, взаємодії та розуміння безпеки, створюючи умови для попередження конфліктів, булінгу та дезадаптаційних явищ, про що свідчить

аналіз досліджень О. Духневича [8] і Л. Іщенко [12]. Формування середовища, де кожна особа може відчувати психологічну та соціальну захищеність, пов'язане з дією суспільних норм, культурних цінностей, інформаційних впливів та моделей соціальної поведінки, які інтегруються у практику освітніх інституцій, задаючи тональність усіх соціальних взаємин.

Соціальні чинники включають характер і зміст міжособистісних контактів, моделі підтримки з боку сім'ї та громади, рівень довіри до соціальних інституцій, наявність суспільних уявлень про прийнятну поведінку та механізми врегулювання конфліктів. Кожен із цих компонентів формує підґрунтя для здатності закладу освіти забезпечити стан безпеки, який учасники процесу оцінюють не лише через відсутність загроз, а й через якість комунікації, справедливність прийняття рішень та можливість бути почутими.

Дослідження М. Букач [2] підкреслює, що соціальні взаємини є тими каналами, через які передаються культурні норми, очікування й моделі поведінки, що впливають на рівень психологічного комфорту та відчуття прийняття в учнівських колективах. Водночас у соціальному середовищі формуються уявлення про допустимість чи заборону певних форм агресії, ставлення до інакшості, а також рівень готовності спільноти реагувати на конфліктні ситуації, забезпечуючи їх конструктивне вирішення, що узгоджується з позиціями Г. Бучківської [4]. Основні соціальні чинники формування безпечного освітнього середовища узагальнено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4.

Соціальні чинники формування безпечного освітнього середовища

Чинник	Змістове наповнення
Соціальне середовище закладу освіти	Характер взаємин у колективі, рівень згуртованості, наявність підтримувальних груп, прояви толерантності та прийняття різноманіття.
Роль сім'ї	Вплив стилю виховання, міжособистісних стосунків у родині, готовності батьків до співпраці з освітнім закладом та участі у формуванні правил поведінки.
Соціальні ризики	Соціальні проблеми дитини (бідність, насильство в родині, вимушене переселення, кризові обставини), які можуть впливати на рівень адаптації та безпеки в школі.

Взаємодія інституцій	Співпраця школи з соціальними службами, психологами, медичними працівниками, громадськими організаціями для комплексної підтримки учнів.
Ціннісні орієнтації суспільства	Рівень толерантності, домінантні культурні норми, соціальна солідарність, ставлення до різноманіття та рівності, що формують загальний клімат у школі.
Інформаційно-комунікаційний вплив	Соціальні мережі, масмедіа, цифровий простір, які можуть як підтримувати розвиток, так і створювати ризики кібербулінгу, дезінформації чи психологічного тиску.
Громадська активність та участь	Залучення учнів до ініціатив, самоврядування, волонтерства, що підсилює відповідальність, соціальну зрілість і здатність впливати на безпеку середовища.

Утворення безпечного середовища значною мірою залежить від соціального капіталу закладу освіти, який формується через сталість взаємин, підтримку між учасниками освітнього простору та здатність інституції діяти як спільнота.

Соціальний капітал визначає загальний клімат у колективі, рівень солідарності та готовність до співпраці в ситуаціях ризику чи невизначеності. Як зазначає В. Бутенко [3], безпека в освітньому закладі виникає тоді, коли учасники взаємодії розуміють, що перебувають у просторі, де їхні права визнаються, а потреби не ігноруються. Соціальні чинники, таким чином, включають механізми групової підтримки, систему норм, які визначають межі прийнятної поведінки, та рівень залученості всіх сторін до підтримки конструктивних моделей взаємодії. Сильна соціальна інтеграція зменшує ризики виникнення булінгу, оскільки учні, студенти та педагоги відчують себе частиною соціально згуртованої системи, що поділяє спільні цінності.

Соціальним чинником стає рівень соціальної чутливості громади до проблем дітей і молоді. Суспільство, яке підтримує інклюзивність, толерантність і права людини, створює умови, у яких дискримінаційні та насильницькі моделі не знаходять схвалення. Це підсилює захисний потенціал освітнього середовища, оскільки заклад освіти функціонує не ізольовано, а в межах ширших соціальних процесів.

У дослідженні І. Новіцької [22] зазначено, що соціальні наративи, поширені в медіапросторі та локальних громадах, активно впливають на те, як

саме педагоги, студенти й батьки розуміють явища ризику та механізми захисту. Таким чином, соціальний контекст визначає умови реалізації політик безпеки, формування довіри до інституцій та ефективності соціальних програм підтримки. Соціальні чинники включають і структурні елементи суспільної організації: економічний стан громади, доступність соціальних послуг, рівень цифрової залученості та доступ до інформаційних ресурсів. У період швидких трансформацій, зокрема зумовлених воєнним станом, колективи освітніх закладів опиняються в умовах підвищених соціальних ризиків, які здатні впливати на психологічну стабільність учасників освітнього процесу. В умовах кризових подій особливо зростає значення соціальної згуртованості та здатності до взаємної підтримки, що безпосередньо корелює з відчуттям безпеки в навчальних середовищах. Соціальні механізми регуляції поведінки, підтримка з боку сім'ї, а також налагоджена комунікація між педагогами, адміністрацією та соціальними працівниками створюють основу для стабільності та прогнозованості освітнього процесу.

Наступним соціальним чинником є характер взаємодії між учасниками освітнього процесу та зовнішніми інституціями: громадськими організаціями, службами соціальної підтримки, психологічними центрами, органами влади.

Успішне формування безпечного середовища потребує міжсекторальної координації, що дає можливість закладам освіти отримувати ресурси, консультації та методичну допомогу, про що пише Н. Середа [26]. Коли школі чи університету доступні соціальні сервіси, зростає здатність системи реагувати на кризові ситуації, проводити профілактичні програми та забезпечувати сталість підтримки вразливих груп. Таким чином, соціальні чинники охоплюють не лише внутрішні процеси, а й якість інтеграції освітньої інституції у ширшу соціальну інфраструктуру.

Соціальні чинники також пов'язані з інформаційною культурою та рівнем медіаграмотності учасників освітнього процесу. У сучасному середовищі інформація стає інструментом впливу на психологічний стан, мотивацію та емоційний комфорт особистості. Недостовірні дані, токсичні

комунікативні практики, поширення агресивних або дискримінаційних наративів можуть створювати відчуття загрози та підсилювати конфлікти.

У дослідженні Г. Циммермана [11] наголошується, що інформаційна культура є необхідним компонентом безпечного освітнього середовища, оскільки визначає спроможність індивідів критично оцінювати інформацію й попереджувати ризики впливу маніпулятивних або деструктивних повідомлень. Соціальні механізми поширення інформації мають пряме відношення до формування атмосфери довіри та взаємоповаги.

Значну роль у визначенні соціальних параметрів безпеки відіграє соціальна стратифікація, рівень матеріального забезпечення родин та доступ до якісних соціальних ресурсів. Нерівність створює середовище, в якому здобувачі освіти можуть стикатися з додатковими труднощами: стигматизацією, соціальним виключенням, емоційними переживаннями, пов'язаними з почуттям неповноцінності чи несправедливості. Це детально аналізує Я. Литвиненко [18], яка вказує, що соціальна диференціація впливає на характер взаємин у групах та загальний емоційно-психологічний клімат. Забезпечення безпечного середовища потребує стратегій подолання нерівності та підтримки різних соціальних категорій здобувачів освіти, щоб кожен міг відчувати соціальну включеність і прийняття. Соціальні чинники формують контекст для професійної діяльності соціального працівника, який виступає посередником між особистістю та соціальними структурами. Завдання соціального працівника в освітньому закладі включає не лише роботу з індивідуальними випадками, а й формування соціальної політики закладу, розвиток програм підтримки та координацію різних учасників освітнього простору.

Як зазначає Н. Огар [39], соціальний працівник відіграє роль агента, що транслює принципи соціальної справедливості, рівності та ненасильницької комунікації, впливаючи на формування системи соціальних норм, які визначають поведінкові патерни у закладі освіти. Таким чином, соціальний працівник є частиною соціального механізму, що забезпечує сталість та

ефективність безпечного середовища. Таким чином, соціальний працівник є важливим суб'єктом формування безпечного освітнього середовища, забезпечуючи профілактичну посередницьку, правозахисну, кризово-інтервенційну та просвітницьку діяльність. Узагальнену характеристику професійних механізмів його роботи представлено в Додатку А.

Висновки до першого розділу

У теоретичних підходах до формування безпечного освітнього середовища простежується концепція взаємодії структурних, соціальних, психологічних та організаційних чинників, які у своїй сукупності визначають можливість створення стабільного й гармонійного простору для всіх учасників освітнього процесу.

Наукові джерела підкреслюють, що БОС постає не лише як стан відсутності загроз, а як динамічна система взаємозв'язків, що забезпечує підтримку, взаємоповагу, емоційну рівновагу та умови для розвитку. Це визначає теоретичну модель безпеки як інтегровану структуру, яка включає культурні, правові, комунікативні та психологічні складові, що взаємодіють на різних рівнях освітньої інституції. Аналіз теоретичних підходів демонструє, що соціальні та психолого-педагогічні концепції пояснюють безпечне середовище через призму суб'єктивного переживання безпеки, підтримки та довіри. Психологічні теорії акцентують на ролі емоційного клімату, міжособистісної взаємодії та можливості для самовираження й саморегуляції, тоді як педагогічні концепції зосереджені на організації освітнього процесу, формуванні правил взаємодії, розвитку культури спільноти та забезпеченні справедливості. У цих підходах безпека розглядається як результат комплексних впливів, що враховують як індивідуальні потреби, так і загальні засади функціонування освітнього середовища.

Особливим теоретичним аспектом є визначення ролі соціального працівника в цій системі, оскільки він виступає посередником між

особистістю та інституційним середовищем, спрямовуючи діяльність на зміцнення соціальних зв'язків, попередження конфліктів, розвиток інклюзивності та підтримку психоемоційного добробуту учасників освітнього процесу.

Його функції відображають міждисциплінарний характер теоретичних засад, що поєднують педагогічні, соціологічні, психологічні та правові орієнтири у створенні безпечної та сприятливої атмосфери в закладі освіти.

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Функції, компетентності та професійні ролі соціального працівника у взаємодії з закладом освіти

Роль соціального працівника у взаємодії з ЗЗСО розкривається через комплекс функцій, компетентностей і професійних ролей, що формуються на межі педагогічної, психологічної, соціальної та правової сфер, охоплюючи широкий спектр завдань, спрямованих на підтримку учасників освітнього процесу, створення безпечного середовища та розвиток культури взаємодії в освітній інституції. У сучасних умовах, які характеризуються зростанням соціальних ризиків, підвищенням рівня емоційної напруги серед дітей і молоді, появою нових викликів, пов'язаних із цифровізацією, зміною форм навчання та впливом воєнних обставин, соціальний працівник стає тією фігурою, яка забезпечує системність соціально-педагогічної підтримки, посилює можливості закладу освіти реагувати на проблеми та адаптуватися до соціальних змін. Його діяльність ґрунтується на поєднанні професійного мислення, комунікативної компетентності, етичних принципів і здатності інтегрувати ресурси різних соціальних інституцій для досягнення позитивної динаміки у розвитку дитини та шкільної спільноти [14].

Функції соціального працівника формуються з урахуванням потреб учасників освітнього процесу та соціального контексту, у якому функціонує заклад. У базовому розумінні його діяльність охоплює профілактичну, консультативну, діагностичну, посередницьку, реабілітаційну та координаційну функції, кожна з яких реалізується через конкретні форми роботи та професійні дії. Профілактична функція спрямована на зниження соціальних ризиків, попередження девіантних проявів, формування навичок безпечної поведінки, розвиток соціальної компетентності учнів і забезпечення умов, у яких можлива рання діагностика труднощів.

Діагностична функція включає вивчення індивідуальних особливостей дитини, аналіз соціального оточення, виявлення факторів, що впливають на її емоційний стан, поведінку, навчальну мотивацію та взаємини з однолітками. Консультативна функція охоплює роботу з учнями, педагогами, адміністрацією, батьками, надаючи їм підтримку у вирішенні психологічних, соціальних і комунікативних проблем, а також у розумінні причин і наслідків тих чи інших ситуацій [8].

Посередницька функція соціального працівника дозволяє налагоджувати взаємозв'язок між учасниками освітнього процесу, а також між школою та іншими соціальними інституціями – службами у справах дітей, медичними установами, психологічними центрами, громадськими організаціями [41].

Взаємодія соціального працівника з освітнім закладом в Україні має чітке нормативно-правове підґрунтя і не є випадковою чи ініціативною без відповідних підстав, оскільки вона здійснюється в межах міжвідомчої співпраці, передбаченої положеннями Закон України «Про освіту», Закон України «Про соціальні послуги» та Закон України «Про охорону дитинства», які визначають обов'язок забезпечення захисту прав дитини, її безпеки та належних умов розвитку; безпосередньо така взаємодія реалізується через діяльність фахівців соціальної роботи, служб у справах дітей, центрів соціальних служб та практичних психологів закладів освіти, а підставами для залучення соціального працівника виступають виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, наявність ризиків насильства, булінгу, соціальної дезадаптації або потреба у соціальному супроводі сім'ї, що фіксується педагогічними працівниками, адміністрацією закладу або відповідними соціальними службами, після чого взаємодія здійснюється на основі офіційних запитів, індивідуальних планів роботи та міжвідомчих угод.

У межах реабілітаційної функції соціальний працівник забезпечує підтримку учнів, які переживають складні життєві обставини, мають труднощі в адаптації, стикаються зі стресовими ситуаціями, потребують допомоги у відновленні емоційного балансу, соціального статусу чи навчальної мотивації

[16]. Координаційна функція реалізується через узгодження дій різних фахівців, організацію командної взаємодії, розподіл відповідальності та контроль за виконанням індивідуальних чи групових програм підтримки.

Компетентності соціального працівника в ЗЗСО мають міждисциплінарний характер, оскільки поєднують соціологічні, психологічні, педагогічні та правові знання, а також практичні навички й особистісні якості, які дозволяють адаптувати професійну діяльність до потреб дітей і умов функціонування закладу освіти. У структурі професійних компетентностей виділяються інформаційно-аналітичні, комунікативні, емоційно-регулятивні, етичні, організаційні, діагностичні та співпраці з громадою. Інформаційно-аналітична компетентність передбачає здатність збирати, систематизувати та інтерпретувати інформацію про соціальні процеси в шкільному середовищі, визначати тенденції та розробляти програми підтримки на основі реальних даних. Комунікативна компетентність проявляється у вмінні взаємодіяти з різними групами, вести переговори, регулювати конфлікти, створювати атмосферу довіри та конструктивності. Емоційно-регулятивна компетентність забезпечує стійкість соціального працівника до стресу та здатність підтримувати інших у стані психоемоційного напруження [9].

Особливою є етична компетентність, яка охоплює дотримання норм професійної поведінки, конфіденційності, толерантності, поваги до гідності кожного учасника освітнього процесу та забезпечення гуманістичної спрямованості соціальної допомоги [21]. Організаційна компетентність дозволяє соціальному працівнику структурувати діяльність, здійснювати планування, координувати роботу команд, забезпечувати взаємозв'язок між інституціями та впроваджувати комплексні програми. Діагностична компетентність полягає у володінні методами соціальної та психологічної діагностики, умінні аналізувати індивідуальний випадок і визначати оптимальні форми підтримки. Компетентність співпраці з громадою дозволяє залучати ресурси, створювати партнерства, ініціювати соціальні проєкти,

спрямовані на формування безпечного середовища й підтримку розвитку дітей [24].

Професійні ролі соціального працівника у взаємодії зі школою охоплюють широкий спектр діяльності, що виходить за межі традиційного консультування або соціального супроводу.

Він виступає як медіатор, фасилітатор, консультант, діагност, організатор, правозахисник, координатор, кризовий інтервенціоніст, тренер із соціальних навичок, аналітик соціального середовища та розробник індивідуальних програм підтримки. Кожна з ролей особливо проявляється залежно від конкретної ситуації, характеристик шкільного середовища, індивідуальних потреб учасників освітнього процесу та рівня соціально-психологічної напруги [17].

Як медіатор соціальний працівник сприяє врегулюванню конфліктів між учнями, між учнями та педагогами, між батьками та школою, допомагає сторонам усвідомити позиції одне одного, знайти конструктивні рішення та знизити рівень напруження [8]. У ролі фасилітатора він організовує групові форми роботи, спрямовані на розвиток взаємодії, формування навичок комунікації, розв'язання проблем та прийняття рішень у колективі. Як консультант соціальний працівник надає підтримку учням, які стикаються з емоційними чи соціальними труднощами, допомагає їм знайти нові способи поведінки, підвищити самооцінку, подолати невпевненість. Роль діагноста реалізується через оцінювання індивідуальної ситуації, виявлення соціальних ризиків, визначення ресурсів та складання плану підтримки [3].

Як правозахисник він контролює дотримання прав учасників освітнього процесу, допомагає учням і батькам у випадках порушення норм законодавства або етичних стандартів, налагоджує взаємодію з правоохоронними органами чи службами у справах дітей. Кризова роль передбачає оперативні дії у ситуаціях раптових психологічних травм, конфліктів, проявів агресії чи ризикованої поведінки, де соціальний працівник має забезпечити стабілізацію стану, підтримку та подальшу маршрутизацію дитини. Він виконує роль

тренера з розвитку соціально-емоційних навичок, створюючи програми, спрямовані на розвиток саморегуляції, навичок співпраці, емпатії, відповідальної поведінки та толерантності у навчальних колективах. Як аналітик соціальний працівник здійснює моніторинг соціального клімату, проводить опитування, аналізує дані, визначає тенденції та ризики у поведінці учнів. Роль координатора проявляється в організації міжвідомчої взаємодії, створенні мультидисциплінарних команд, розробці стратегій підтримки учнів з урахуванням їхніх потреб. Соціальний працівник складає та реалізує плани супроводу для дітей, які мають складні життєві обставини, проблеми адаптації, емоційні порушення або труднощі у взаємодії з ровесниками [34].

Усі функції, компетентності та ролі соціального працівника взаємопов'язані та створюють комплекс професійної діяльності, спрямованої на формування безпечного освітнього середовища. Така діяльність доповнює педагогічну систему закладу освіти, забезпечує глибше розуміння соціальних процесів і сприяє створенню умов, за яких кожен учень може реалізувати свої можливості, відчувати підтримку та мати доступ до соціальних ресурсів. Соціальний працівник виконує інтегративну місію – він об'єднує різні інституції, формує комунікаційні містки між школою та громадою, забезпечує культурну, психологічну та соціальну підтримку дітей, а також сприяє розвитку професійної культури взаємодії в педагогічному колективі [15].

2.2. Технології соціальної та соціально-педагогічної роботи, спрямовані на профілактику ризиків та підтримку учасників освітнього процесу

Технології соціальної та соціально-педагогічної роботи, спрямовані на профілактику ризиків та підтримку учасників освітнього процесу, становлять системну діяльність, яка поєднує психолого-педагогічні підходи, елементи соціальної інженерії, координацію міжвідомчої взаємодії та безперервне розширення ресурсів освітнього середовища. У сучасних умовах, що

характеризуються трансформаціями соціальних норм, змінами моделей поведінки дітей та підлітків, зростанням віртуальних ризиків і впливом зовнішніх кризових чинників, соціально-педагогічні технології стають інструментом, який забезпечує не лише профілактику небезпечних проявів, а й підтримку психологічної стійкості, розвиток навичок саморегуляції та формування культури взаємодії [38]. Технології цієї сфери ґрунтуються на міждисциплінарності, гнучкості, а також здатності адаптуватися до динаміки середовища та потреб здобувачів освіти.

Однією з базових груп технологій є профілактичні програми, спрямовані на виявлення соціальних ризиків на ранніх етапах. Вони реалізуються через комплексні діагностичні процедури, моніторинг соціального клімату, аналіз поведінкових тенденцій учнів і дослідження факторів, що впливають на їхню емоційну сферу та взаємодію з ровесниками [13].

У межах таких програм використовуються соціометричні методики, анкетування, інтерв'ю, спостереження та психологічний скринінг емоційного стану учнів. Наприклад, технологія «соціального барометра» дозволяє відстежувати зміни у взаєминах між дітьми, виявляти приховані конфлікти, ознаки ізоляції, ризикованої поведінки чи булінгу. На основі цих даних соціальний працівник формує рекомендації для педагогів, проводить консультації з батьками та організовує групові заняття, спрямовані на поліпшення комунікативного клімату [2].

Таблиця 2.1.

Профілактичні технології соціальної та соціально-педагогічної роботи в освітньому середовищі

Технологія	Зміст і цілі	Приклади реалізації в закладі освіти
Технологія раннього виявлення ризиків	Спрямована на ідентифікацію факторів, що можуть загрожувати благополуччю учня: сімейні труднощі, конфлікти, ознаки насильства, емоційна нестійкість.	Скринінгові анкетування; спостереження педагогів; регулярні бесіди соціального працівника з класними керівниками; карта ризиків для учнів.
Технологія профілактики булінгу	Формує середовище нетерпимості до насильства,	Тренінги для учнів «Свідоме спілкування»;

	розвиває навички ненасильницької комунікації та стресостійкості.	уроки толерантності; робота Шкільної служби порозуміння; кампанії «Стоп булінгу».
Технологія формування соціальних навичок (soft skills)	Розвиває здатність до спілкування, емпатії, взаємодії, вирішення конфліктів, саморегуляції поведінки.	Тренінги соціально-емоційного навчання; вправи на розвиток командної взаємодії; рольові ситуаційні моделі.
Технологія психоемоційної підтримки	Охоплює створення умов для зниження тривожності, підвищення відчуття стабільності, зміцнення психологічної стійкості.	Індивідуальні консультації; терапевтичні зустрічі; релаксаційні хвилинки на уроках; створення «кімнат емоційного відновлення».
Технологія взаємодії із сім'єю	Забезпечує партнерство між закладом освіти та батьками, підвищує їхню залученість і ресурсність.	Батьківські клуби; спільні тренінги; консультації сімей; залучення батьків до превентивних програм.
Технологія правопросвітництва	Підвищує обізнаність учнів і батьків щодо своїх прав і механізмів захисту.	Зустрічі з юристами; уроки правової грамотності; інформаційні буклети; квести з теми прав дитини.
Технологія здоров'язбережувальної профілактики	Сприяє формуванню здорової поведінки й усвідомленню ризиків, пов'язаних зі стресом, залежностями, травматизацією.	Лекції про психічне здоров'я; спортивні активності; тренінги з безпечної поведінки; робота медико-психологічних груп.
Технологія соціального моніторингу	Дозволяє відстежувати динаміку проблем, рівень адаптації, безпеку середовища.	Регулярні опитування; аналітичні звіти; фіксація кризових випадків; оцінювання рівня шкільної безпеки.

Особливе місце займають технології соціально-емоційного навчання, які сприяють розвитку у дітей навичок саморегуляції, співчуття, емоційної грамотності, відповідальної поведінки та конструктивного вирішення конфліктів [11].

Сучасні програми SEL (social-emotional learning) включають тренінги, рольові ігри, групові дискусії, вправи на розпізнавання почуттів, психогімнастику, технології медіації та партнерського вирішення суперечок. Наприклад, технологія «емоційної паузи» дозволяє зменшити напруження у класі через короткі вправи на дихання, фокусування уваги або тілесну

релаксацію, що проводяться перед складними уроками або після конфліктних ситуацій. Застосування таких практик знижує рівень тривожності, підсилює відчуття внутрішнього контролю та формує у дітей навички реагування на стресові ситуації, які можуть виникати як у навчальній діяльності, так і поза межами школи.

Окрему групу становлять технології профілактики насильства та булінгу, які спрямовані на формування толерантності, розвиток правової обізнаності, ненасильницьких форм взаємодії та відповідальності за власні дії. Технологія «рівний рівному» активно використовується для того, щоб підлітки передавали знання своїм ровесникам через навчальні міні-курси, презентації, тренінги з комунікації чи вирішення конфліктів [25].

Завдяки цьому створюється горизонтальна модель навчання, де учні стають активними агентами формування позитивного середовища. Інша технологія – шкільна служба порозуміння – дає змогу дітям і педагогам вирішувати конфлікти за допомогою медіації, відновних практик та діалогових методик. Наприклад, після конфлікту між учнями проводиться відновна зустріч, де сторони обговорюють почуття, очікування та шукають рішення, яке задовольнить усіх учасників [17]. Технології соціального супроводу охоплюють підтримку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають труднощі в адаптації, переживають втрату, психологічні травми або перебувають у соціально вразливому становищі. Соціальний працівник застосовує індивідуальний кейс-менеджмент, що включає аналіз життєвої ситуації, планування втручання, координацію дій фахівців, моніторинг динаміки та оцінювання результатів. Прикладом є робота з дитиною, яка після вимушеного переїзду через воєнні обставини має труднощі з адаптацією: соціальний працівник проводить серію бесід, організовує підтримувальні групи, створює програму для підсилення самооцінки, координує взаємодію з психологом, а також залучає батьків до процесу відновлення стабільності [39]. Технології підтримки учасників освітнього процесу в умовах ризиків і криз подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Технології підтримки учасників освітнього процесу в умовах ризиків та криз.

Технологія	Зміст і механізми	Приклади впровадження
Кейс-менеджмент у роботі з учнями групи ризику	Індивідуальний супровід дитини, складання плану підтримки, міжвідомча взаємодія.	Індивідуальна карта кейсу; регулярні зустрічі з батьками; залучення психолога, юриста, медичних фахівців.
Кризове втручання	Надається у ситуації гострих стресових реакцій, насильства, втрати, загрози життю чи здоров'ю.	«Точка довіри»; кризові консультації; створення безпечного простору після травматичної події; фіксація та повідомлення органам реагування.
Технологія медіації та відновних практик	Відновлення стосунків між сторонами конфлікту, розвиток відповідальності та емпатії.	Шкільна служба порозуміння; медіаційні кола; індивідуальні зустрічі з учасниками конфлікту; угоди про примирення.
Тьюторський супровід	Підтримує освітню траєкторію учнів, які потребують додаткової адаптації або мають труднощі в навчанні.	Індивідуальні освітні плани; карти прогресу; регулярні зустрічі з тьютором; корекція навчального навантаження.
Соціально-педагогічна терапія	Використовує ігрові, арт-терапевтичні, групові та індивідуальні методи для гармонізації емоційного стану.	Арт-терапія; казкотерапія; робота з емоційними картами; терапевтичні групи для підлітків.
Технологія інклюзивного супроводу	Забезпечує адаптацію освітнього середовища для дітей з ООП, залучення фахівців та індивідуальний підхід.	Розробка ІПР; командний супровід (психолог, дефектолог, соціальний педагог); адаптація середовища.
Технологія соціального наставництва	Підтримує дітей із сімей у складних життєвих обставинах, підсилює соціальну компетентність.	Програма «друг-старший»; індивідуальні зустрічі; соціально-ціннісні проекти наставника і дитини.
Технологія професійної взаємодії фахівців	Включає міждисциплінарні команди, колегіальне прийняття рішень, взаємодію з громадськими службами.	Команди супроводу; спільні педагогічні консилиуми; співпраця із ССД, поліцією, медичними службами.

У межах соціально-педагогічної діяльності активно використовуються тренінгові технології, які дозволяють формувати у здобувачів освіти навички командної роботи, аналізу ситуацій, прийняття рішень і врегулювання

конфліктів. Тренінги проводяться у формі групових вправ, дискусій, розбору життєвих кейсів, ігрових ситуацій, що моделюють реальні проблеми взаємодії у школі [31].

Цифрові технології стають дедалі впливовішим інструментом соціально-педагогічної роботи. Застосування онлайн-платформ для анонімного опитування, чат-ботів для психологічної підтримки, відеотренінгів з комунікації та стресменеджменту дозволяє охопити широке коло учнів та забезпечити конфіденційність [7]. Наприклад, технологія «анонімної скриньки довіри» у цифровому форматі дає можливість учням повідомляти про труднощі або ситуації ризику без страху осуду. Інструментарій соціального працівника, що використовується для профілактики ризиків і підтримки учасників освітнього процесу, подано в додатку Б. Соціальний працівник аналізує звернення, консультує дітей, запускає профілактичні програми або взаємодіє зі службами, які можуть допомогти у конкретних випадках. Крім того, створення коротких відео з алгоритмами поведінки у стресових ситуаціях, рекомендаціями щодо взаємодії у класі чи порадами щодо безпеки в інтернеті дозволяє забезпечити постійний інформаційний супровід учнів [23].

Поширеним інструментом є технології партнерства з громадою. Вони базуються на співпраці між школою, соціальними службами, громадськими організаціями, медичними центрами, правоохоронними структурами, волонтерами, культурними інституціями. Наприклад, спільні проекти з громадськими організаціями, які спеціалізуються на профілактиці залежностей, дозволяють проводити лекції, тренінги, інтерактивні заняття з майстерністю прийняття рішень [16].

Взаємодія з медичними партнерами дає змогу проводити скринінги емоційного стану, інформувати учнів про способи підтримки психічного здоров'я. Партнерство з поліцією сприяє організації занять із правової грамотності та безпечної поведінки в громадському просторі. У рамках соціально-педагогічних програм активно застосовуються інклюзивні

технології, які забезпечують індивідуалізований підхід до навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. У цих технологіях поєднуються адаптовані методики викладання, розвиток соціальних компетентностей, створення безбар'єрного простору та залучення асистентів учителів. Прикладом є технологія соціально-педагогічного супроводу дитини з розладом спектра аутизму, яка включає створення індивідуального маршруту, проведення сенсорних пауз, застосування візуальних підказок, навчання соціальних сценаріїв і співпрацю з батьками. Завдяки системній підтримці дитина легше адаптується у шкільному просторі та бере участь у взаємодії з ровесниками.

Значущими є технології роботи з батьками, спрямовані на формування партнерства між родиною та школою. Сюди входять консультації, тренінги з виховання, батьківські клуби, інформаційні зустрічі, онлайн-форми зворотного зв'язку [29].

У кризових ситуаціях застосовуються технології кризового втручання, спрямовані на стабілізацію емоційного стану учня і створення безпечних умов для подальшої роботи. Соціальний працівник у таких випадках використовує методики короткотривалої психологічної підтримки, алгоритми поведінки у випадку насильства чи втрати, технології «три кроки стабілізації», що включають забезпечення базової безпеки, контакт із реальністю та планування подальших дій. Прикладом є ситуація, коли учень демонструє ознаки емоційного зриву після конфлікту. Соціальний працівник забезпечує відокремлений простір, проводить заспокійливу бесіду, застосовує техніки дихання, допомагає дитині назвати переживання, а після цього формує план дій, який включає консультації психолога та роботу з класом [18].

2.3. Методичні рекомендації щодо створення та підтримки безпечного освітнього середовища у ЗЗСО

Методичні рекомендації щодо створення та підтримки безпечного освітнього середовища ґрунтуються на комплексному підході, який передбачає інтеграцію психологічних, соціальних, педагогічних, правових та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення сприятливих умов для навчання, розвитку та соціальної взаємодії здобувачів освіти (табл 2.3 додаток в).

Розбудова такого середовища передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів, специфіки освітніх програм, динаміки групових процесів, а також зовнішніх соціальних впливів, що можуть проявлятися у вигляді ризиків, стресових факторів чи небезпечних поведінкових практик [13]. Рекомендації розробляються з позиції того, що безпека включає не лише фізичну складову, а й психологічну, емоційну та цифрову, охоплюючи широкий спектр напрямів діяльності педагогічних працівників, адміністрації закладу освіти, соціальних служб та батьківської спільноти [9].

Таблиця 2.3.

Методичні рекомендації щодо створення та підтримки безпечного освітнього середовища.

Напрямок методичних рекомендацій	Зміст та конкретизовані рекомендації	Приклади реалізації у закладі освіти
Організаційно-управлінський блок	Забезпечення цілісної системи заходів, спрямованих на створення безпечного простору, узгодження дій адміністрації, педагогів і соціальних фахівців.	Розроблення внутрішніх політик безпеки; впровадження алгоритмів реагування; створення шкільної команди безпеки; регулярні наради з аналізом ризиків.
Нормативно-правове забезпечення	Дотримання законодавства про захист прав учнів, формування шкільних положень щодо запобігання насильству, булінгу, дискримінації.	Оновлення положення про академічну доброчесність; створення протоколів реагування на інциденти; правопросвітницькі семінари.
Психологічний супровід учасників освітнього процесу	Підтримання психологічного благополуччя через консультування, корекційні програми,	Проведення соціально-емоційних тренінгів; робота психологічної служби; арт-

	тренінги, розроблення індивідуальних маршрутів підтримки.	терапевтичні заняття; кризове втручання.
Соціально-педагогічна профілактика ризиків	Виявлення груп ризику, аналіз соціального середовища, розроблення профілактичних програм та заходів, спрямованих на зміцнення соціальної компетентності учнів.	Створення карт ризиків; програми протидії булінгу; залучення батьків до профілактичної діяльності; інформаційні кампанії.
Формування комунікативної культури та партнерства	Підтримка конструктивної взаємодії між учнями, педагогами та батьками, формування атмосфери довіри, поваги та відкритості.	Коло взаємопідтримки; тренінги ненасильницького спілкування; медіаційні зустрічі; створення батьківських клубів.
Інклюзивний підхід у створенні безпеки	Забезпечення рівного доступу до освіти, адаптація простору та методів навчання для дітей з особливими потребами; міждисциплінарний супровід.	Розроблення ІПР; забезпечення фізичної доступності простору; робота асистента вчителя; командна взаємодія фахівців.
Фізична та інфраструктурна безпека	Оцінювання безпечності приміщень, технічного обладнання, території; попередження травматизму, дотримання санітарних та протипожежних вимог.	Перевірки безпеки будівель; облаштування укриттів; відеоспостереження; безпечні маршрути евакуації; контроль безпечного інтернет-простору.
Цифрова та інформаційна безпека	Формування навичок критичного мислення, культури онлайн-взаємодії, забезпечення кіберзахисту та захисту персональних даних.	Тренінги з медіаграмотності; уроки цифрової безпеки; встановлення фільтрів контенту; протоколи онлайн-спілкування.
Педагогічна взаємодія та методики викладання	Використання безпечних педагогічних технологій, недискримінаційного підходу, індивідуалізації навчання, формувального оцінювання.	Педагогіка партнерства; адаптивні методики; позитивна дисципліна; рефлексивні практики на уроках.
Робота з батьками та громадою	Побудова партнерства для забезпечення системної підтримки дітей, підвищення батьківської компетентності.	Освітні тренінги; батьківські форуми; спільні проекти школа–громада; консультації для сімей у кризових ситуаціях.
Моніторинг і оцінювання рівня безпеки	Регулярний аналіз стану освітнього середовища, виявлення тенденцій, корекція заходів відповідно до отриманих даних.	Опитування учнів, педагогів і батьків; аналіз інцидентів; звіти служби безпеки; корекція програм підтримки.

Формування ціннісних орієнтацій та шкільної культури	Розвиток культури взаємоповаги, інклюзивності, психологічного комфорту та відповідальності всіх учасників освітнього процесу.	Тематичні тижні; волонтерські проекти; шкільні правила взаємодії; впровадження принципів доброчесності.
--	---	---

Однією з провідних засад створення безпечного середовища є встановлення стабільного та передбачуваного освітнього простору, у якому всі учасники навчального процесу мають усвідомлення норм поведінки, меж дозволеного та механізмів розв'язання конфліктних ситуацій. Методичні рекомендації передбачають формування чітких правил взаємодії, які обговорюються спільно з учнями та батьками, а також передбачають процедури відповідальності, але не карального спрямування, а підтримувального й відновного.

Це означає, що будь-яке порушення має розглядатися крізь призму причинності, рівня усвідомлення поведінки дитиною, її емоційного стану та можливих зовнішніх впливів. У процесі формування правил варто враховувати вікові особливості та здатність дітей до рефлексії, що дозволяє підвищити рівень прийняття цими правилами та сприяє довгостроковим позитивним зрушенням у шкільному кліматі [21].

Забезпечення психологічної стабільності є однією з центральних складових безпечного освітнього середовища, тому методичні рекомендації охоплюють комплекс дій, спрямованих на підвищення емоційної грамотності, розвиток навичок саморегуляції, підтримку внутрішніх ресурсів та профілактику емоційного виснаження. Учителям варто впроваджувати щоденні практики мікроперерв, що дозволяють дітям переналаштувати увагу, знизити рівень напруження та підвищити здатність до навчальної діяльності. Прикладами є вправи з глибокого дихання, короткі фокусувальні методики, використання релаксаційної музики або технік візуалізації. Такі дії підсилюють відчуття психологічної стабільності й сприяють розвитку усвідомленості, яка є базовою навичкою у протидії стресу, тривожності чи конфліктності в учнівських колективах [25].

Соціальний працівник, соціальний педагог та психолог можуть проводити регулярні діагностичні бесіди та скринінги емоційного стану, що дозволяє виявляти приховані ризики та коригувати внутрішньошкільну політику підтримки.

Особливе місце у методичних рекомендаціях посідає питання комунікативного клімату, який формується через стиль взаємодії педагогів з учнями, рівень відкритості до діалогу та здатність педагогів до емпатійного слухання. Розвиток гуманістичного стилю комунікації сприяє зниженню рівня агресії, непорозумінь і конфліктних ситуацій, а також дає учням можливість відчувати себе почутими й зрозумілими. Рекомендації підкреслюють необхідність використання технік ненасильницької комунікації, що передбачають формулювання звернень через власні почуття та потреби, уникнення звинувачувальної лексики, пояснення причинності реакцій та встановлення діалогу на основі взаємоповаги. Важливо, щоб педагогічні працівники моделювали поведінкові патерни, яких очікують від учнів, оскільки діти засвоюють соціальні норми через наслідування [19].

Методичні рекомендації акцентують необхідність системної профілактики булінгу та інших форм насильства. Ефективні програми профілактики передбачають роботу на трьох рівнях: індивідуальному, груповому та інституційному. На індивідуальному рівні застосовується діагностика ризикових поведінкових патернів, робота з підвищенням самооцінки, формування стресостійкості та розвиток навичок конструктивної взаємодії.

На груповому рівні проводяться тренінги толерантності, заняття з розвитку емпатії, рольові ігри та вправи з аналізу ситуацій, що дозволяє колективу осмислювати соціальні сценарії та формувати групові норми взаємопідтримки. На інституційному рівні запроваджується алгоритм реагування на випадки булінгу, який включає конфіденційне повідомлення, фахове розслідування, роботу з усіма сторонами конфлікту та подальший моніторинг. Методичні рекомендації заохочують застосування відновних

практик, що дозволяють відновити довіру та соціальні зв'язки між учасниками конфлікту [32].

Сучасні виклики, пов'язані з цифровізацією освіти, вимагають включення до методичних рекомендацій аспектів цифрової безпеки та захисту учнів від кібербулінгу, маніпуляцій, небажаного контенту чи втручання у приватність [17].

Педагогічним працівникам слід проводити інформаційні заняття щодо ризиків у мережі, основ цифрового етикету та алгоритмів дій у ситуаціях онлайн-загроз. Учням варто пояснювати механізми блокування небажаних контактів, збереження особистих даних, фільтрації інформаційних потоків та вміння критично оцінювати джерела. Рекомендації включають методики моделювання інцидентів кібербулінгу, що дозволяє дітям усвідомити потенційні наслідки своїх дій у цифровому просторі та сформулювати стратегії безпечної поведінки. Окремою складовою є навчання педагогів цифровій грамотності, що забезпечує їх здатність реагувати на виклики сучасного онлайн-середовища.

Підтримка учнів у станах стресу, тривожності, втрати чи емоційного виснаження також включена до методичних рекомендацій. Розробка кризових протоколів допомагає забезпечити послідовність дій педагогів у ситуаціях, коли дитина демонструє ознаки емоційної нестабільності або потребує термінової допомоги. Кризові протоколи передбачають визначення сигналів небезпеки, створення безпечного простору для дитини, проведення стабілізаційної розмови, залучення психолога та інформування батьків. У таких випадках педагог має діяти спокійно та структуровано, демонструючи дитині опору та орієнтири. У методичних рекомендаціях підкреслюється, що будь-яке реагування має ґрунтуватися на принципах недиференційованості, прийняття та підтримки [16].

Одним із методичних напрямів є адаптація навчального середовища для учнів з особливими потребами, що передбачає впровадження інклюзивних

технологій, адаптацію навчальних матеріалів, підтримку асистентів та розробку індивідуальних освітніх траєкторій.

Рекомендації описують способи створення безбар'єрного простору, використання сенсорних зон, візуальних підказок, альтернативних форматів навчання та комунікації, що дозволяє дитині з особливими потребами ефективно включатися в освітній процес. Значна увага приділяється налагодженню тристоронньої взаємодії між педагогами, батьками та спеціалістами, що працюють із дитиною, зокрема логопедами, корекційними педагогами, психологами та реабілітологами.

Методичні рекомендації охоплюють і аспект партнерства між закладом освіти та родиною. Взаємодія з батьками має здійснюватися не лише в межах повідомлень про успішність чи дисциплінарні питання, а через систематичні освітні зустрічі, семінари, консультації та формування батьківських груп підтримки. Школа має створювати умови, за яких батьки стають учасниками формування безпечного середовища, отримують знання про вікові особливості дітей, навчаються конструктивної взаємодії та методів ненасильницького спілкування. Практика батьківських клубів дозволяє посилити довіру між школою та родиною, створити майданчик для обміну досвідом та обговорення проблемних питань, що зменшує ризики конфліктів і непорозумінь у трикутнику «учень – педагог – батьки» [8]. Наступним напрямом у методичних рекомендаціях є організація простору та інституційних умов. До цього входить забезпечення належного рівня фізичної безпеки, включно з евакуаційними планами, навчанням учнів правилам дій у надзвичайних ситуаціях, наявністю тривожних кнопок, охоронних систем, медичних засобів та чітко прописаних адміністративних процедур. Рекомендації підкреслюють, що фізична безпека не може бути відділена від психологічної, тому інфраструктура має створювати відчуття захищеності та комфорту. Доцільним є впровадження зон відпочинку, антистресових куточків, приміщень для конфіденційних бесід та кабінетів психологічної підтримки [12].

Особливу увагу методичні рекомендації приділяють професійному розвитку педагогів. Формування безпечного середовища можливе лише за умови, якщо працівники закладу освіти володіють сучасними знаннями про дитячу психологію, соціальні ризики, методики профілактики конфліктів та навички кризової комунікації.

Підвищення кваліфікації має включати тренінги, семінари, супервізії та групи професійного обговорення, де педагоги можуть аналізувати складні випадки, обмінюватися досвідом та напрацьовувати алгоритми реагування. Соціальний працівник та психолог мають виступати методичними партнерами, підтримуючи колектив у впровадженні профілактичних стратегій та створенні сприятливого мікроклімату [17].

Методичні рекомендації охоплюють напрям співпраці з громадськими організаціями, соціальними службами та іншими інституціями, що працюють у сфері підтримки дітей та молоді. Залучення зовнішніх партнерів дозволяє розширити ресурсний потенціал закладу освіти, впроваджувати тематичні програми, проводити тренінги з безпеки, правової обізнаності, медичної грамотності та соціально-емоційного розвитку. Така взаємодія зміцнює соціальну інфраструктуру, роблячи освітнє середовище стійким до різноманітних ризиків [1].

Висновки до другого розділу

Професійна діяльність соціального працівника у забезпеченні безпечного освітнього середовища розкривається як багатовимірний процес, що поєднує соціально-педагогічні, психологічні та організаційні функції, спрямовані на підтримку всіх учасників освітнього процесу. У межах цього процесу соціальний працівник виступає фахівцем, який формує систему взаємодії між учнями, педагогами, батьками та адміністрацією, сприяючи стабільності, передбачуваності та гуманності шкільного простору. Завдяки цьому соціальний педагог у закладі освіти виконує комплекс практичних функцій, що включають соціально-педагогічну діагностику умов розвитку

дитини, виявлення учнів, які перебувають у складних життєвих обставинах, організацію профілактичної роботи щодо булінгу, насильства та девіантної поведінки, консультування батьків і педагогів з питань виховання та соціалізації, посередництво у вирішенні конфліктних ситуацій, а також координацію взаємодії із зовнішніми установами, такими як служби у справах дітей, центри соціальних служб та правоохоронні органи, що забезпечує цілісність соціального супроводу та підвищує ефективність створення безпечного освітнього середовища. Завдяки комплексному баченню потреб дитини та освітнього середовища він здатний своєчасно виявляти ризики, пропонувати шляхи їх подолання й підтримувати ті умови, що забезпечують комфорт та психологічну захищеність.

Діяльність соціального працівника спрямована на розвиток культури взаємоповаги, конструктивної комунікації та безконфліктної взаємодії, що є основою позитивного соціального клімату в закладі освіти.

Через проведення профілактичної роботи, індивідуальних консультацій, групових занять і відновних практик він допомагає учням опановувати соціальні та емоційні навички, необхідні для безпечного співіснування у колективі. Підтримка дітей, які переживають стрес, складні життєві обставини або емоційні труднощі, є одним із аспектів, що формує довіру до соціального працівника і підсилює відчуття захищеності.

Соціальний працівник також відіграє роль координатора між внутрішньошкільними й зовнішніми ресурсами, залучаючи фахівців, служби та організації, коли цього вимагає ситуація. Така взаємодія підсилює спроможність закладу освіти реагувати на ризики, підтримувати учнів у кризових обставинах та впроваджувати сучасні технології соціально-педагогічної роботи. Завдяки цьому забезпечується стійкість освітнього середовища до негативних впливів, а також створюються умови для раннього виявлення проблем та їх ефективного розв'язання.

ВИСНОВКИ

1. У результаті аналізу теоретичних підходів до розуміння безпечного освітнього середовища встановлено, що воно постає як складна інтегративна система, яка поєднує фізичну безпеку, психологічний комфорт та соціальну захищеність усіх учасників освітнього процесу, передбачає створення сприятливих умов для розвитку особистості, формування довірливих взаємин та попередження деструктивних проявів у шкільному середовищі, а також функціонує на основі принципів гуманізації, партнерства, інклюзивності та взаємної відповідальності, що дозволяє розглядати її як цілісний соціально-педагогічний феномен, який забезпечує стабільність і передбачуваність освітнього простору.

2. Узагальнення функцій соціального працівника у ЗЗСО дало змогу визначити його як системного суб'єкта професійної діяльності, який забезпечує реалізацію соціально-педагогічного супроводу учнів шляхом здійснення діагностичної роботи, спрямованої на виявлення соціальних проблем і ризиків, профілактичної діяльності щодо попередження негативних явищ, консультативної підтримки учнів, батьків і педагогів, а також посередництва у вирішенні конфліктних ситуацій, що у сукупності сприяє гармонізації взаємин у шкільному колективі та підвищенню рівня соціальної безпеки освітнього середовища.

3. У ході дослідження встановлено, що сучасне освітнє середовище характеризується наявністю широкого спектра ризиків і загроз, серед яких домінують прояви булінгу, психологічного та фізичного насильства, соціальної ізоляції, зростання тривожності, емоційного виснаження, а також негативний вплив несприятливих сімейних обставин, що у взаємозв'язку можуть призводити до порушення адаптації учнів, зниження їхньої навчальної мотивації та формування деструктивних моделей поведінки, що актуалізує необхідність системного реагування з боку соціально-педагогічних служб.

4. Дослідження форм та методів роботи соціального працівника щодо забезпечення безпеки в освітньому середовищі засвідчило, що їх ефективність

зумовлюється комплексністю та спрямованістю на різні рівні впливу, зокрема індивідуальний, груповий і інституційний, що реалізується через проведення профілактичних програм, тренінгів, індивідуального консультування, соціального супроводу сімей, організацію просвітницької діяльності, а також налагодження міжвідомчої взаємодії, що забезпечує системність і безперервність соціально-педагогічної підтримки.

5. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності соціального працівника у формуванні безпечного освітнього простору дозволило визначити необхідність удосконалення міжвідомчої співпраці, впровадження інноваційних технологій соціальної роботи, підвищення професійної компетентності фахівців, активізації участі батьківської спільноти та розвитку превентивних програм, що в сукупності сприятиме підвищенню якості соціально-педагогічного супроводу та створенню більш стійкого і гармонійного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпечне освітнє середовище у закладах освіти в умовах НУШ і воєнного стану. КЗВО «ВАБО», 2025. URL: <https://doi.org/10.32782/978-617-7295-25>.
2. Букач М. Культурно-мовні цінності як основа безпечного освітнього середовища. *Наша школа: науково-практичні студії*. 2023. № 1. С. 8–14. URL: <https://doi.org/10.61339/2786-6947.2023.1.286222>.
3. Бутенко В. Розроблення та реалізація безпечного освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche*. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-14.05.2021.v1.12>.
4. Бучківська Г., Балух М. Роль безпечного освітнього середовища у формуванні здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2023. № 2. С. 7–14. URL: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.2.1>.
5. Вишковський О., Титова Н. Теоретичні аспекти формування безпечного освітнього простору закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 9(55). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9\(55\)-291-300](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9(55)-291-300).
6. Вікторчук Н. В. Безпечне освітнє середовище в закладах дошкільної освіти. *Scientific bulletin of KRHPA*. 2023. № 17. С. 43–50. URL: <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-17.5>.
7. Голубов А. Створення безпечного освітнього середовища як умова забезпечення прав та свобод учасників освітнього процесу. *Пропілеї права та безпеки*. 2024. № 5. С. 27–30. URL: <https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.04>.
8. Духневич В. М. Принципи розроблення безпечного освітнього середовища. 2022. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5843307>.
9. Духневич В. Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки». *Проблеми політичної психології*. 2022. Т. 26. URL: <https://doi.org/10.33120/popp-vol26-year2022-105>.

10. Іванова М. В. Роль соціального працівника у професійному визначенні дітей з обмеженими можливостями : магістерська робота. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/4261>.
11. Інформатичні аспекти організації безпечного освітнього середовища школи / Г. Циммерман та ін. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 5(35). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-5\(35\)-1449-1457](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-5(35)-1449-1457).
12. Іщенко Л., Журавко Т. Безпечне освітнє середовище закладу дошкільної освіти в умовах сьогодення. *Věda a perspektivy*. 2023. № 11(30). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11\(30\)-146-155](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11(30)-146-155).
13. Кваша А. С. Превенція булінгу в умовах створення безпечного освітнього середовища. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2021. № 3. С. 334–336. URL: <https://doi.org/10.34142//2708-4809.siuty.2021.80>.
14. Когут С. Освіта гідності: психолого-педагогічні основи формування безпечного освітнього середовища. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 8(54). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)-473-484](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-473-484).
15. Кривошей К. Ю. Безпечне освітнє середовище як чинник педагогічних умов розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах війни. *Проблемні питання та перспективи розвитку вищої освіти та науки в Україні в умовах воєнного стану*. 2025. С. 76–79. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-20>.
16. Кулешова О. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор впливу на результати навчання здобувачів освіти. *Вересень*. 2023. Т. 4, № 99. URL: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2023.10>.
17. Кухарчук П., Плосков В. Стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2021. № 12 (18). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-99-108](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-99-108).
18. Литвиненко Я., Сидоренко Н., Марєєв Д. Проблеми формування безпечного освітнього середовища закладу освіти засобами інноваційних

технологій. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 11(39). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11\(39\)-1389-1396](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11(39)-1389-1396).

19. Матвієнко О., Химич М. Соціально-емоційне навчання як засіб створення безпечного освітнього простору. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Т. 1, № 7 (2). С. 75–84. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7\(2\)/1.2024.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7(2)/1.2024.08).

20. Михайліченко М. Створення безпечного освітнього середовища у закладі освіти: управлінський аспект. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 12(52). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12\(52\)-1007-1018](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12(52)-1007-1018).

21. Місяк Ю. В. Теоретичні аспекти проектування безпечного освітнього середовища закладів освіти. *Pedagogy and psychology in the modern world: the art of teaching and learning*. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-55>.

22. Новіцька І. В. Нормативно-правовий вимір забезпечення безпечного освітнього середовища. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. № 106. С. 124–129. URL: <https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.16>.

23. Петренко Т. Безпечне освітнє середовище – орієнтир кроскультурної комунікації в університеті. *Науковий вісник вінницької академії безперервної освіти*. серія «Педагогіка. Психологія». 2025. № 8. С. 190–195. URL: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.25>.

24. Поліщук П., Антонова О. Безпечне освітнє середовище закладу освіти як науково-педагогічна проблема. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 8(38). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8\(38\)-1406-1418](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8(38)-1406-1418).

25. Рузяк Т., Наконечна М. Безпечне освітнє середовище закладу фахової передвищої освіти в умовах гібридних загроз. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 11(41). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-2883-2899](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-2883-2899).

26. Середа І., Стельмах Н. Екологічне спілкування як фактор безпечного освітнього середовища. *Věda a perspektivy*. 2025. № 3(46). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3\(46\)-100-107](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3(46)-100-107).

27. Складнощі створення безпечного освітнього середовища: уявлення вчителів і учнів / А. М. Гірник та ін. *Actual problems in the system of education: general secondary education institution – pre-university training – higher education institution*. 2022. № 2. С. 354–361. URL: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16615>.
28. Сокульський І. М., Кот Т. Ф. Безпечне освітнє середовище підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти в умовах воєнного стану. «Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції». 2025. С. 128–132. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-39>.
29. Стельмах Н., Серeda І. Безпечне освітнє середовище як фактор збереження та зміцнення психофізичного здоров'я дітей у сучасних умовах засобами здоров'язберезувальних технологій. *Věda a perspektivy*. 2024. № 2(33). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-2\(33\)-226-235](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-2(33)-226-235).
30. Тан С. Моделювання розвитку безпечного освітнього середовища у закладі освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 11(57). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)-1366-1379](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-1366-1379).
31. Ткачова Н., Ласкутов В. Роль органів публічної влади у створенні безпечного освітнього простору закладів освіти прифронтових територій. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 1(9). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1\(9\)-618-629](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1(9)-618-629).
32. Франчук Н. П. Сучасне освітнє середовище. *New computer technology*. 2019. Т. 17. С. 7–11. URL: <https://doi.org/10.55056/nocote.v17i0.937>.
33. Халюзов Є., Остропілець В. Забезпечення права на освіту через безпечне освітнє середовище. *Пропілеї права та безпеки*. 2024. № 5. С. 80–82. URL: <https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.22>.
34. Щирова Т. О. Механізм взаємодії учасників освітнього процесу при створенні безпечного психологічного середовища. *Innovative projects and programs on psychology, pedagogy and education*. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-173-2-7>.

35. Anilgan O. Z. Ensuring Secure Schools: A Perspective from Social Work. *IGUSABDER* 2024. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3530249>.

36. Chernous T., Hlivchuk V. Safe educational environment as a basis for preventing violence in schools and universities. *Scientific notes of ostroh academy national university: psychology series*. 2025. Vol. 1, No 18. P. 151–157. URL: <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2025-18-151-157>(date of access: 08.01.2026).

37. Childs T. M., Iachini A. L. School social workers' experiences delivering mental health supports amid COVID-19 school reopening. *Children and Youth Services Review*. 2024. DOI: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740924000975?utm_s

38. Jones E. A. et al. Social Workers' Reports on Needs and Recommendations to Enhance School Safety. *PubMed Central Open Access*. 2025. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12108564/?utm_source=chatgpt.com

39. Ohar N. V. Формування безпечного освітнього середовища: соціально-психологічні аспекти. *Scientific Bulletin* 2025. URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/31_60_2025/admin/Bulletin_31_60_sciences_Social_and_Behav_Manag_Admin_Nina%20Ohar.pdf.

40. Ream E. L. School-Based Social Workers Effect on Creating Safer Schools. *University of Kansas ScholarWorks* 2020. URL: <https://kuscholarworks.ku.edu/bitstreams/2dabcd55-4961-4a63-bb4e-186dd6250706/download>.

41. Wollter F. Social workers' core components for mitigating problematic school absenteeism: the case of school social teams in Sweden. *Nordic Social Work Research*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1080/2156857X.2024.2393818>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Професійні механізми діяльності соціального працівника у формуванні безпечного освітнього середовища

Механізм діяльності	Зміст та функціональне наповнення	Практичні прояви у закладі освіти
Аналітико-діагностичний механізм	Дає змогу визначати рівень соціальної напруги, ризику для учнів, потреби сімей, психологічний стан класних колективів; забезпечує збір, аналіз і систематизацію даних.	Проведення анкетувань; соціально-педагогічні паспорти класів; створення банку даних учнів групи ризику; моніторинг випадків булінгу та емоційної дезадаптації.
Партнерсько-комунікативний механізм	Забезпечує взаємодію з педагогами, адміністрацією, батьками та зовнішніми службами; створює умови для співпраці на засадах довіри та відкритості.	Консультації батьків; комунікаційні зустрічі соціального працівника з учителями; медіаційні сесії; спільні освітні заходи з поліцією чи громадськими організаціями.
Профілактично-превентивний механізм	Спрямований на попередження ризикових поведінкових проявів, криз, конфліктів, формування компетентностей безпечної взаємодії та психологічної стійкості учнів.	Тренінги протидії булінгу; лекції про безпечну комунікацію; заняття з емоційної регуляції; програми соціально-емоційного навчання.
Кризово-інтервенційний механізм	Діє у ситуаціях гострих емоційних, поведінкових або соціальних збоїв; забезпечує швидке реагування та підтримку учасників освітнього процесу.	Негайний супровід дитини після конфлікту; кризове консультування; взаємодія з психологом і службою у справах дітей; складання індивідуального плану подолання кризової ситуації.
Правозахисний механізм	Передбачає захист прав учнів, забезпечення дотримання законодавства,	Роз'яснення правових норм дітям і батькам; супровід випадків порушення прав;

	створення умов для безпечної взаємодії та запобігання дискримінації.	участь у комісіях з розгляду конфліктів; консультування щодо протидії насильству.
Освітньо-просвітницький механізм	Спрямований на підвищення соціальної та психологічної грамотності учасників освітнього процесу.	Проведення інформаційних кампаній; тематичні тижні безпеки; розробка буклетів; інтерактивні лекції та воркшопи.
Корекційно-реабілітаційний механізм	Підтримує дітей з порушеннями адаптації, емоційними труднощами, досвідом травми; сприяє відновленню їх психосоціального функціонування.	Індивідуальні заняття; групи психологічної підтримки; використання арт-терапії, ігрових технік; співпраця з психологом та тьютором.
Соціально-посередницький механізм	Забезпечує зв'язок між учнем, сім'єю, школою й іншими інституціями; координує дії всіх сторін у складних випадках.	Направлення до фахівців; супровід сімей у складних життєвих обставинах; координація між службами; організація міжвідомчих консиліумів.

**Інструментарій соціального працівника у формуванні та підтримці
безпечного освітнього середовища**

Інструмент	Призначення та специфіка застосування	Коло учасників освітнього процесу, на яких спрямовано
Соціально-педагогічна діагностика	Дозволяє визначити рівень адаптації, наявні труднощі, особистісні та середовищні ризики; формує основу для індивідуальної та групової роботи.	Учні; класи; сім'ї; педагогічні колективи.
Індивідуальні консультації	Застосовуються для розв'язання особистісних проблем, конфліктів, емоційних труднощів; сприяють формуванню безпечного каналу комунікації.	Учні; батьки; педагоги.
Групова тренінгова робота	Формує соціально-емоційні навички, знижує тривожність, допомагає виробити конструктивні моделі поведінки у складних ситуаціях.	Класні колективи; учнівські групи; батьківські групи.
Медіація та відновні практики	Спрямовані на подолання конфліктів, відновлення стосунків, попередження агресії та насильства.	Учні; учителі; учитель–учень; батьки.
Соціальний патронаж сімей	Використовується для підтримки родин, які переживають кризу або труднощі у вихованні та забезпеченні потреб дитини.	Батьки; законні представники; сім'ї у СЖО.
Індивідуальні програми підтримки	Розробляються для дітей з дезадаптацією, травматичним досвідом, психологічною нестійкістю або інклюзивними потребами.	Учні з ООП; діти з поведінковими труднощами; діти, що зазнали насильства.
Партнерські освітні проекти	Підвищують рівень обізнаності, розвивають компетентності безпечної	Учні; батьки; громадські організації; місцева влада.

	поведінки, сприяють залученню громади.	
Кризові протоколи та інтервенції	Забезпечують швидке реагування на ситуації, що становлять ризик для життя чи здоров'я; мінімізують наслідки травматичних подій.	Усі учасники освітнього процесу; адміністрація; фахівці супроводу.
Моніторингові інструменти безпеки	Дають змогу оцінити рівень задоволеності, психологічного благополуччя та відчуття безпеки у школі; виявляють тенденції та проблемні зони.	Учні; педагоги; батьки; адміністрація.
Освітньо-просвітницькі ресурси	Забезпечують інформованість щодо прав дитини, правил безпечної поведінки, цифрової грамотності та соціальної відповідальності.	Усі учасники освітнього процесу.

**Нормативно-правова база забезпечення безпечного освітнього
середовища**

№	Нормативно правовий акт	Призначення
1	Закон України «Про освіту»	Визначає загальні засади організації безпечного освітнього середовища
2	Закон України «Про повну загальну середню освіту»	Регламентує права та безпеку учасників освітнього процесу
3	Закон України «Про охорону дитинства»	Забезпечує захист прав і безпеки дітей
4	Закон України «Про протидію булінгу (цькуванню)»	Встановлює механізми запобігання та реагування на булінг
5	Постанова КМУ № 658 (03.10.2018)	Порядок реагування на випадки булінгу в закладах освіти

АНОТАЦІЯ

Войтюк О.В. Вплив соціального працівника на створення безпечного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти: Бакалаврська робота / Войтюк Олександра Віталіївна; ТНПУ імені Володимира Гнатюка, факультет педагогіки і психології, кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки; наук. керівник Г.В. Лещук. Тернопіль, 2026. 60 с.

Мета дослідження: описати вплив соціального працівника на створення безпечного освітнього середовища у ЗЗСО та визначити напрями його діяльності у цьому процесі.

Об'єкт дослідження: процес формування безпечного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: роль соціального працівника у створенні, підтримці та розвитку безпечного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти.

У бакалаврській роботі проаналізовані теоретичні підходи до розуміння безпечного освітнього середовища. Охарактеризовані функції соціального працівника у ЗЗСО. Визначені основні ризики та загрози, що впливають на безпеку учнів. Описані форми та методи роботи соціального працівника щодо забезпечення безпеки в освітньому ЗЗСО. Розроблені методичні рекомендації щодо створення та підтримки безпечного освітнього середовища у ЗЗСО.

Ключові слова: соціальний працівник, соціальний педагог, безпечне освітнє середовище, створення безпечного освітнього середовища, заклад загальної середньої освіти.

ABSTRACT

Voytyuk O.V. The influence of a social worker on the creation of a safe educational environment in secondary education institutions: Bachelor thesis; Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2026. 60 p.

Purpose: to describe the influence of a social worker on the creation of a safe educational environment in secondary education institutions and to determine the directions of his activity in this process.

Research object is the process of forming a safe educational environment in secondary education institutions.

Research subject is the role of a social worker in the creation, maintenance and development of a safe educational environment in secondary education institutions.

The bachelor's thesis analyzes theoretical approaches to understanding a safe educational environment. The functions of a social worker in secondary education institutions are characterized. The main risks and threats that affect the safety of students are identified. The forms and methods of work of a social worker on ensuring safety in general secondary education institution are described. Methodological recommendations on creation and maintenance of a safe educational environment in general secondary education institution are developed.

Keywords: social worker, social educator, safe educational environment, creation of a safe educational environment, general secondary education institution.